

Univerzita Karlova v Praze
Pedagogická fakulta
Katedra občanské výchovy a filosofie

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Historie veltruského zámku
History of the Veltrusy House

Simona Varhaníková

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Jan Županič, Ph.D.

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: B D – ZSV

Rok: 2016

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma *Historie veltruského zámku* vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Otovicích dne 7. 7. 2016

.....

podpis

Poděkování

Ráda bych poděkovala všem, kteří mi byli nápomocni při psaní této práce, jak poskytnutými materiály, tak i podporou a cennými informacemi. Děkuji vedoucímu bakalářské práce panu Prof. PhDr. Janu Županičovi, Ph. D. za cenné rady a významnou pomoc. Na závěr bych chtěla poděkovat své rodině za podporu při psaní.

ANOTACE

Bakalářská práce je zaměřená na historický vývoj zámku Veltrusy, který se nachází ve Středočeském kraji a je spjat se šlechtickým rodem Chotků. Kromě stavebních změn zámku se zaměřuje na areál, který k objektu jednoznačně patří. Zvláštní pozornost je věnována posledním majitelům. Součástí textu jsou i osudy veltruského areálu po druhé světové válce a především je kladen důraz na dění zámeckého areálu po roce 2002, kdy zámek a přilehlé okolí zasáhla ničivá povodeň.

KLÍČOVÁ SLOVA

šlechta, baroko, rod Chotků, anglický park, povodeň

ANNOTATION

This bachelor thesis is focused on the historical development of The Veltrusy House, which is located in Central Bohemian Region and is linked with aristocratic Chotek family. It analyses reconstruction works of the House and its adjacent grounds. The story of the last owners has also been looked into. The research has been inclusive of the events after the World War II and, most importantly, further focuses at the destruction of the House and its surroundings by flooding in 2002 and its subsequent reconstruction.

KEYWORDS

nobility, baroque, Chotek family, English landscape, garden, flood

Obsah

1	Úvod.....	6
2	Historie zámku.....	8
2.1	Zámek do počátku 20. století	8
2.2	Poslední Chotkové	11
2.2.1	Arnošt Chotek	11
2.2.2	Karel Chotek	13
2.3	Zámek po roce 1945.....	16
3	Veltruský park.....	19
3.1	Vznik a vývoj	19
3.2	Parková architektura.....	21
3.2.1	Zachovalá architektura.....	22
3.2.2	Zaniklá architektura	30
4	Obnova veltruského areálu	33
4.1	Povodeň.....	33
4.2	Projekt Schola naturalis.....	35
4.3	Edukační programy	38
5	Závěr	41
6	Seznam použitých informačních zdrojů	43
7	Seznam příloh	47
8	Obrazové přílohy	49

1 Úvod

Jako téma své bakalářské práce jsem si zvolila zámek Veltrusy, který leží ve Středočeském kraji. Zdejší oblast je mi velice blízká, neboť zámecký areál se nachází nedaleko mého bydliště. Veltruský areál patří mezi skvosty v mém regionu a právoplatně bývá označován jako Perla dolního Povltaví. Zámek Veltrusy je řazen mezi nejkrásnější barokní zámky naší republiky. Určitě každému utkvěl v paměti rok 2002, kdy veltruský areál zasáhla povodeň.

Areál státního zámku Veltrusy je se svojí rozlohou 298 ha jedním z nejrozsáhlejších zámeckých parků u nás. Z toho přibližně 100 ha spadá polí, 100 ha pokrývá lužní les a zbytek zabírají upravené zahradnické plochy, louky, vodní plochy a architektura. Součástí areálu je 2,5 km říčního břehu řeky Vltavy, přes 6 km Mlýnského potoka s jeho bočními rameny, 5 km alejí a celkem 54 km historických cest, cestiček a parkových pěšin. V parku se nachází celkem 30 památkově chráněných objektů drobné i velké architektury. V areálu je historická dančí obora. Areál zaujímá pomyslnou prvotní příčku jako nejzachovalejší exemplář přírodně-krajinářského parku typu okrasného statku u nás.¹ Jeho výjimečnost spočívá mimo jiné i v tom, že až do zestátnění patřil potomkům svého zakladatele, tedy jedinému rodu, hrabatům Chotků.

Bakalářská práce je členěna do tří kapitol. První kapitola se věnuje historickému vývoji veltruského zámku. Vlastníkům panství v průběhu doby byla zaslouženě věnována pozornost mnoha badatelů, a proto vystihují nejdůležitější mezníky, které jsou spjaty s jednotlivými majiteli panství. Především jsem se soustředila na poslední majitele panství, neboť období nám nejbližší zůstává nejméně zmapováno. Důležitou součástí je i vývoj zámku po roce 1945. Druhá kapitola se zaměřuje na krajinný park, jeho historii a parkovou architekturu. V poslední kapitole se zabývám děním zámeckého areálu po roce 2002, kdy veltruský areál zasáhla ničivá povodeň a jehož rekonstrukce probíhají až dodnes.

Práce se opírá o archivní materiály a literatura. Hlavním zdrojem je archivní fond Rodinný archiv Chotků, který byl do roku 1948 uložený na zámku ve Veltrusech a dnes se nachází ve Státním oblastním archivu v Praze. Další fond, který je uložen ve Státním

¹ SVOBODA P., Záměr a cíle projektu Schola naturalis, str. 24

oblastním archivu v Praze, je fond Velkostatek Veltrusy. Také jsem navštívila Státní oblastní archiv v Litoměřicích s pobočkou v Děčíně. Druhým pilířem pro zpracování bakalářské práce se stala literatura. Použila jsem odbornou literaturu například od autorů Pavla Vlčka, Iva Cermana. Nechybí ani regionální publikace, kam je řazen Otakar Špecinger nebo Jan Racek. Stěžejní publikací se stala Kronika Schola naturalis, která se skládá z několika odborných příspěvků. V této publikaci lze nalézt studii již zmíněného autora Iva Cermana², kastelána veltruského zámku PhDr. Pavla Eclera³, Jiřího Mrázka a Jana Holečka⁴, Petra Svobody⁵ nebo pracovnice edukačního centra Anny Svobodové⁶. Rovněž jsem využila časopis Zprávy památkové péče vydávaný Národním památkovým ústavem. Zde jsem se především opírala o speciální vydané číslo, které bylo věnované zámku Veltrusy. Velkým přínosem pro moji práci bylo setkání s pracovníky Národního památkového ústavu, kteří mi poskytli cenné informace, a tímto jim za ně děkuji. Zdroje všech informací jsou uváděny pomocí poznámkového aparátu.

Svojí prací se pokusím o propojení historického vývoje zámku a parku s jeho novodobým osudem, následnou rekonstrukcí a současným významem zámeckého areálu.

² CERMÁN I., Každodenní život Chotků v parku Veltrusy, str. 10- 17

³ ECLER P., Provozní fáze – problematika ekonomické udržitelnosti, str. 82- 113

⁴ HOLEČEK J., MRÁZEK J., Obnovené objekty, str. 34- 53

⁵ SVOBODA P., Záměr a cíle projektu Schola naturalis, str. 22- 27

⁶ SVOBODOVÁ A., Edukační centrum Schola naturalis, str. 122- 127

2 Historie zámku

2.1 Zámek do počátku 20. století

První zmínka o Veltrusech (původně Velprdi, následně Veltrusi) se vztahuje k roku 1052⁷, kterou nalezneme v Českém diplomatáři.⁸ Další zmínka pochází z roku 1226, kdy král Přemysl Otakar I. daroval Veltrusy (farní ves u Velvar) klášteru v Doksanech. Ještě roku 1398 byla ves v držení kláštera a následně se zde vystřídalo několik majitelů.⁹ Rok 1698 se stává zlomovým pro veltruské panství.

Veltruské panství je spjato s rodem Chotků. Chotkové náleželi k nejstarším českým vladyckým a později rytířským rodům. Jejich původním sídlem byla ves Chotkov u Kralovic na Plzeňsku. Při počátku 15. století se vedle první větve objevují ještě Chotkové z Vojnína. V 16. století někteří Chotkové z Vojnína zastávali vysoké dvorské funkce.¹⁰ Rod získal panství Jeviněves-Veltrusy roku 1698, kdy se Václav Antonín Chotek oženil s Marií Terezií ze Schleidlerů. Jednalo se o velmi výhodný sňatek jak společensky, tak i majetkově.¹¹

Stavbu venkovské rezidence začal Václav Antonín Chotek. Pro stavbu si vybral místo zvané „Ostrov“ mezi Veltrusy a Ouholicemi. Jednalo se o skutečný ostrov, který byl tvořen dvěma rameny řeky Vltavy. I samotnému zámečku se až do 20. století říkalo Ostrov.¹² Přesnou dataci počátku stavby zámku nevíme, ovšem odhaduje se, že výstavba byla zahájena v prvním desetiletí 18. století. Otazník dlouho visel i nad jménem architekta. Nakonec otázku autorství objasnila práce Pavla Zahradníka.¹³ V účtech Chotkovy pokladny byl nalezen záznam o vyplacení 100 zlatých „*Allibrandtimu i se sudem vína za plán*“, jednalo se o náklady na zámek na Ostrově. Záznam tedy dokazuje, že autorem projektu byl architekt

⁷ PROFOUS A., SVOBODA J., Místní jména v Čechách: Jejich vznik, původ, význam a změny. Díl IV., str. 498

⁸ Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae obsahuje středověké listiny týkající se českého království. Zmínku o Veltrusích nalezneme v prvním svazku. Edice je dostupná na stránkách Centra mediévistických studií, <<http://cms.flu.cas.cz/cz/badatele/sources-on-line.html>>

⁹ SEDLÁČEK A., Místopisný slovník historický Království českého, str. 946

¹⁰ ŠPECINGER O., Chotkové z Chotkova a Vojnína, str. 40

¹¹ ŠPECINGER O., Velkostatek Veltrusy, str. 60

¹² CERMAN I., Mezi Vidní a Veltrusy, str. 93

¹³ ZAHRADNÍK P., O vzniku zámku ve Veltrusích. Praha, 2001.

Giovanni Battista Alliprandi.¹⁴ Starší literatura předpokládá součinnost Alliprandiho a Maxmiliána Františka Kaňky.

Původně měl zámek jen centrální část a dvě křídla, po polovině 18. století byl ještě rozšířen o dvě zadní křídla. K rozšíření došlo v II. etapě výstavby zámku, kdy panství patřilo nejmladšímu synovi V. A. Chotka, Rudolfovi.¹⁵ Znamená to tedy, že z leteckého pohledu dnes zámek vypadá jako kříž, kdy kolem centrální kopule obíhají 4 křídla. Tato křídla však nesvírají pravé úhly, jsou více zploštělá a připomínají ležaté písmeno X.¹⁶ Rudolf Chotek se roku 1737 oženil s bohatou Aloisií Stefanií Kinskou, s ovdovělou hraběnkou významného rodu, a s pomocí vlivných švagrů započal svůj kariérní postup u dvora ve Vídni.¹⁷ Veltruské panství za Rudolfa Chotka velice vzkvétalo, neboť Rudolf pokračoval ve stopách svého otce ve významných státních funkcích, a tak bylo potřeba zvýšit úroveň veltruského sídla. Roku 1754 uspořádal první průmyslovou výstavu (označována někdy jako vzorkový veletrh).¹⁸ Na vzorkovém veletrhu se předváděly a prodávaly výrobky českých plátenických manufaktur. Součástí byla velkolepá zámecká slavnost, kterou uspořádal Rudolf Chotek.¹⁹ Otakar Špecinger ve svém článku uvádí, že výstavu navštívila i Marie Terezie.²⁰ Autor vycházel z článků tehdejších českých novin vycházejících dvakrát do týdne jako „Outerní“ a „Sobotní Pražské Poštovní Noviny“. Zároveň se opírá o věrohodnou zmínku o veltruské výstavě v rukopisném deníku knížete Jana Josefa Khevenhullera-Metsche.²¹

Rudolf Chotek měl pouze jednoho potomka a to dceru, která se proti vůli rodičům provdala za Josefa Emanuela hraběte Canala. Rudolf dosáhl souhlasu od panovnice k založení tzv. chotkovského fideikomisu. V listině, která vstoupila v platnost 1. března 1770, určila, že panství zdědí jeho synovec Jan Rudolf Chotek a dále bude předáváno ve formě primogenitury, tedy prvorozeným mužským potomkům.²²

¹⁴ ZAHRADNÍK P., O vzniku zámku ve Veltrusích, str. 86

¹⁵ Tamtéž, str. 92

¹⁶ V architektuře se tento jev označuje jako ondřejský kříž.

¹⁷ CERMÁN I., Chotkové- příběh úřednické šlechty, str. 101-103

¹⁸ ŠPECINGER O., Průmyslová výstava ve Veltrusích, str. 84

¹⁹ CERMÁN I., Chotkové- příběh úřednické šlechty, str. 248

²⁰ ŠPECINGER O., Průmyslová výstava ve Veltrusích, str. 85

²¹ Tamtéž, str. 87-88

²² ŠPECINGER O., Chotkové z Chotkova a Vojnína, str. 43

Třetím majitelem panství se stal Jan Rudolf Chotek, který se nejvíce zasloužil o úpravu zámeckého parku, ať už se jedná o regulaci Vltavy či výstavbu parkové architektury. Zároveň došlo k přestavbě zámeckých křídel, budovy byly zvýšeny o první poschodí. Manželkou Jana Rudolfa byla Sidonie Clary-Aldringen, která často pobývala na zámku na Ostrově. Svědčí o tom její deníky, ve kterých si vedla souvislé zápisky od roku 1790 až do roku 1818.²³ Rodina Jana Rudolfa byla velmi početná. Nejstarší syn a dědic, Jan Nepomuk, však zemřel krátce před svým otcem, a tak rodinný majetek připadl Jindřichu Chotkovi, vnukovi Jana Rudolfa.

O životě Jindřicha Chotka víme díky cenným deníkovým zápiskům z let 1824-1864.²⁴ V jeho deníku nalezneme například popis požárů, který vypukl v severozápadním křídle zámku v pozdních večerních hodinách 8. 12. 1839. Požár pravděpodobně propukl v hostinském pokoji. Shořela nedávno dokončená šindelová střecha a stropy prvního poschodí. Hořelo až do ranních hodin a druhý den se šel hrabě po požáru rozveselit do obory lovem.²⁵ Jindřich Chotek se oženil s Carlottou Eltz, s níž měl šest dětí. Po smrti Jindřicha v roce 1864 byl hlavou rodiny a držitel všech panství jeho nejstarší syn Rudolf. Druhá polovina 19. století přinesla panství úpadek, který byl zapříčiněn více faktory. Rudolfovo manželství s Marií Auerspergovou nebylo příliš šťastné. Jejich jediný syn Jan žil především se svojí matkou a zlom nastává, když roku 1884 přichází zpráva o smrti devatenáctiletého Jana.²⁶ Pokračování majorátního rodu bylo tedy ohrožené. K této situaci nepřispěla ani zadluženost veltruského velkostatku. Rudolf Chotek totiž prodal některé majetky a vypůjčoval si od svých zaměstnanců.

Po smrti Rudolfa roku 1894 se hlavou rodiny stává Emerich Chotek, který se na zámku ve Veltrusích zdržoval velmi zřídka.²⁷ Emerich umírá roku 1911 bez dědice. V únoru při návštěvě svého bratra Ferdinanda onemocněl zápallem plic, nejhorší překonal, začal se zotavovat, ovšem v dubnu došlo opět ke zhoršení. 8. 4. podepsal poslední vůli, kde

²³ RA Clary-Aldringen, kar. 110, inv. č. 2161

²⁴ RA Chotků, kar. 219, inv. č. 2338

²⁵ RA Chotků, kar. 217-225, inv. č. 2321-2363

²⁶ ŠPECINGER O., Velkostatek Veltrusy, str. 72

²⁷ ŠPECINGER O., Veltrusy - perla dolního Povltaví, str. 62

univerzálním dědicem určil svého mladšího bratra Arnošta, neboť Ferdinand se vzdal dědického práva na majetek.²⁸

2.2 Poslední Chotkové

2.2.1 Arnošt Chotek

Správa celého panství padla na bedra nejmladšího syna Jindřicha a posledního potomka majorátní větve rodiny, Arnošta Chotka, který se narodil 13. března 1844. Jeho otec si ke dni jeho narození v deníku poznamenal: „*Přijel jsem do Prahy kolem 6. hodiny ráno a tam mne čekalo překvapení, totiž Carlotta před hodinou slehla. Ptal jsem se hned při vystupování, jestli jsou všichni zdraví a po ujištění jsem se šel převléknout a chtěl jsem si odpočinout. Když mi ale, řekli že Carlotta nespí, šel jsem tam.*“²⁹ Jeho vzdělávání započal domácí hofmistr Carl Holzinger, který se ujal výchovy a vzdělání chlapců. K domácímu vyučování šlechtických dětí patřila i výuka kreslení. V roli učitele kreslení se objevuje Jan Ranzmayer, který působil u Clary-Aldringenů a je autorem několika akvarelů z prostředí Veltrus.³⁰ Důkazem je i dopis, který Arnoštovi píše jeho sestřička Lini z Karlových Varů, kam doprovázela svoji matku: „*Mylí Noštínku! Vyříd P. Randzmairovy, že se ho nechám ptát, jestli bych směla dříve jeden domeček rejsovat, že by mně to víc těšilo než ty květiny.*“³¹

Znalosti soukromého vzdělávání doma byly ověřovány zkouškami na státních školách. Nejstarší dochované Arnoštovo vysvědčení bylo vystaveno školou v Kutné Hoře. Poté studoval dálkově na malostranském gymnáziu v Praze, kde složil maturitu roku 1866. Po maturitě se zapsal na Právnickou fakultu Karlo- Ferdinandovy univerzity.³² Pohybujeme se v době, kdy rostlo napětí mezi Rakouskem a Pruskem. Arnošt se rozhodl vstoupit do armády a postupně se začala rozvíjet jeho vojenská kariéra. Arnošt v průběhu života obdržel mnoho řádů, ovšem nejvýznamnější byl Řád železné koruny. Arnošt Chotek se po odchodu do penze věnoval práci pro charitativní spolek, kde byl zvolen i jeho předsedou. Po smrti jeho staršího bratra Emericha v roce 1911 se ujímá správy rodinného majetku.

²⁸ RA Chotků, kar. 219, inv. č. 2343

²⁹ RA Chotků, kar. 217-225, inv. č. 2321-2363

³⁰ LENCOVÁ J., Veltruské veduty Jana Ranzmayera ze sbírky Ústavu dějin umění AV ČR, str. 567

³¹ RA Chotků, kar. 288, inv. č. 2804

³² NAČERADSKÁ P., Expozice v severozápadním křídle, str. 119

Arnošt odjíždí do Veltrus 23. dubna a stává se novým pánem a majitelem. Na rozdíl od svého staršího bratra Emericha si zámek zvolil jako hlavní sídlo. Téměř okamžitě se pustil do úprav sídla. Postupně nechal zavést vodovod do zámku, zřídit dvě koupelny, provést novou fasádu, malířské práce a parketovou podlahu na zámek. Nechal také osázet zámecké nádvoří.³³ Vypadalo to, že Arnoštovi začal poklidný život, ovšem nastaly rodinné spory. Došlo totiž k dědickému sporu mezi syny Karoliny Chotkové³⁴, který byl roku 1913 urovnán. Ovšem poté se do sporu dostal Guido i s Arnoštem, který odvezl rodinný archiv Chotků z Kačiny do Veltrus. Guido žádal kompenzaci a tu mu Arnošt vyplatil. Jednalo se o částku ve výši 20 000 korun.³⁵ Ačkoliv došlo v rodině k několika sporům, podle deníků a dochované korespondence s Guidem i Emerichem (druhý syn Karoliny) nikdy styky nepřerušil.

Další událostí, která zasáhla nejen Arnošta Chotka, byla první světová válka, již předcházela atentát na následníka trůnu Františka Ferdinanda d'Este a jeho choť Sofii Chotkovou. Arnošta vyhlášení mobilizace zastihlo v Lomnici nad Popelkou, kde se věnoval lovu. Ihned odjel vlakem na své panství a druhý den do Prahy, aby byl k dispozici armádě, ovšem již roku 1912 byl vyřazen z mobilizačního seznamu.³⁶ Připravil tedy alespoň v hostinských pokojích severozápadního zámeckého křídla soukromou ošetřovnu Červeného kříže.

Během válečných let Arnošt nezanevřel na svoji velikou zálibu a tou byl lov. Své lovecké trofeje využíval ke zdobení veltruského zámku. Pro rodinný archiv, který přivezl z Kačiny, zřídil důstojné prostory a rád archiv ukazoval návštěvám. Archiv také poskytl ke studiu Adolfu Wenigovi, který v roce 1917 vydal první monografii o zámku a parku na Ostrově.³⁷

Ve Velké válce nikdo z Arnoštových příbuzných nezemřel. Konec války nepřinesl pouze mír, ale i rozpad monarchie. Z archivních materiálů víme, že se Arnošt zúčastnil slavnostního lampionového průvodu ve Veltrusech a po vyhlášení československého státu

³³ Velkostatek Veltrusy, kar. 125, inv. č. 334

³⁴ Spor byl mezi Guidem a Emerichem Thunem.

³⁵ RA Chotků, kar. 292, inv. č. 2762

³⁶ RA Chotků, kar. 294, inv. č. 2770

³⁷ WENIG, Adolf. Veltrusy, park a zámek. Praha, 1917

na zámku vyvěsil vlajku.³⁸ Zároveň nové politické události přinesly jisté odloučení od jeho blízkých, neboť kvůli uzavření hranic nemohl strávit Vánoce se svojí přítelkyní, vídeňskou herečkou Augustou Klug.

Arnošt velice dobře ovládal češtinu a veden svou výchovou k charitě a péči o své zaměstnance i všechny potřebné, byl Arnošt ve Veltrusích oblíben a vážen i po vzniku Československa, v době jinak šlechtě nepřátelské. Arnošt Chotek zemřel 24. 1. 1927 ve Veltrusích.³⁹ Posledním majitelem panství se stal Cary, kterého Arnošt roku 1916 učinil univerzálním dědicem svého jmění.

2.2.2 Karel Chotek

Karel zvaný Cary Chotek byl jedním ze čtyř mužských žijících potomků Jana Rudolfa Chotka.⁴⁰ Narodil se 10. dubna 1887 otci Karlu Chotkovi, který vlastnil panství Velké Březno a Zahorany, a princezně Adelhaid z knížecího rodu Hohenlohe-Langenburg. Cary studoval státní gymnázium v Ústí nad Labem a poté nastoupil na jezuitské gymnázium ve Feldkirch.⁴¹ Následně nastoupil na vojenskou službu. Po smrti své sestry Nini brzy Cary odjel na delší dobu do Paříže.

Cary s Arnoštem byli neustále v kontaktu, a tak se z dopisu, který napsal Arnošt Carymu v červnu 1914, dozvíme, že už se těší na jeho návštěvu ve Veltrusích a dal pro něj již připravit pokoj.⁴² Po vypuknutí války Cary odjíždí ke svému pluku a následně se stěhuje na východní frontu. O návratu z fronty v červnu 1915 píše Cary Arnoštovi do Veltrus. Důvodem návratu byla nemoc, po dvouměsíční dovolené se hlásil na frontu, ovšem kvůli zákazu lékaře musel nakonec zůstat v zázemí. V dopise se zároveň obrací na Arnošta o finanční podporu, jelikož dočasné osvobození od vojenské služby znamenalo ztrátu příjmů.⁴³ Druhou polovinu války strávil ve Villachu v Korutanech, kde zůstal až do konce války a prožil i rozpad rakousko-uherské monarchie. Počátkem prosince 1918 píše Arnoštu Chotkovi do Veltrus: *„Doufám, že jsi bouřlivé listopadové dny mohl přečkat na alespoň trochu klidném místě a jsi v pořádku. Mně se daří dobře. Byl jsem právě propuštěn*

³⁸ RA Chotků, kar. 283, inv. č. 2747-2750

³⁹ CERMÁN I., Chotkové - příběh úřednické šlechty, str. 525

⁴⁰ Další žijící mužští potomci byli: Arnošt Chotek, Karel Chotek (otec Caryho) a Karlův bratranec Wolfgang.

⁴¹ RA Chotků, kar. 323, inv. č. 2900

⁴² RA Chotků, kar. 325, inv. č. 2902

⁴³ RA Chotků, kar. 292, inv. č. 2762

z Feldtransportleitung.. a hned na místě demobilizován...Je nám vřelým přáním strávit zde i přechodné období, do úplného vyjasnění všech poměrů, a to tím spíše, že se mi tento kraj stal během dva a půl letého pobytu téměř druhým domovem.“ Cary zároveň naléhavě prosí Arnošta o finanční podporu, aby zde mohl zůstat.⁴⁴ Cary se roku 1918 seznámil se svojí budoucí manželkou, uherskou hraběnkou Livií Mailáthovou ze Zavaru. Dodnes je dochována vzájemná korespondence, ze které víme, že se obě rodiny dobře znaly, neboť Liviin domov v Zavaru u Trnavy se nacházel kousek od chotkovského zámku v Dolné Krupé. Zasnoubení Karla Chotka a Livie Mailáthové proběhlo na zámku Dolní Krupá. Z Čech přijel Arnošt Chotek a Caryho matka. Svatba se konala 17. března 1921 v kostele a na zámku v Zavaru.⁴⁵

Na podzim roku 1921, kdy Cary ukončil studium v Lipsku, přijal Arnoštovo pozvání, aby se svou ženou Livií bydlel na zámku ve Veltrusech. *„Jedné soboty, 8. října 1921, jsme se nastěhovali do našeho nového domova, západního křídla veltruského zámku. Kéž je náš život zde životem radostné práce a slunného štěstí a naplňuje radostí všechny, kteří nás zde navštíví.*“⁴⁶ Pokoje byly upraveny podle jejich vkusu a zařízeny též mobiliářem, který si hraběnka Livie přivezla z rodného Zavaru. Ačkoliv by se mohlo zdát, že poté co se Cary s manželkou přestěhují do Veltrus, Arnošt se podělí o správu majetku, nebylo tomu tak. Za Caryho se přimlouvala i teta Irma Chotková. V březnu 1924 nakonec Arnošt Caryho písemně přizval k účasti na správě, ale ponechal si právo konečného rozhodnutí. Livie Chotková se ujala vedení společné domácnosti s velkou zodpovědností a pečlivostí. Svědčí o tom dochované účty a inventáře vedené Liviinou rukou. Její srdeční záležitostí ovšem byla zámecká zahrada a hudba. Manželé Chotkovi se obzvláště specializovali na pěstování gladiol a ve Veltrusích shromáždili úctyhodné množství odrůd.⁴⁷

Od smrti svého otce v roce 1926 ovšem pobýval Cary stále častěji v rodném Velkém Březně. Tam byl nablízku staré matce i mladší sestře Adě.⁴⁸ Také Arnoštova pozůstalost připadla Carymu. V roce 1927 byly poprvé v jedné rukou sjednoceny velkostatky Velké

⁴⁴ RA Chotků, kar. 292, inv. č. 2762

⁴⁵ RA Chotků, kar. 283, inv. č. 2753

⁴⁶ RA Chotků, kar. 338, inv. č. 2943

⁴⁷ RA Chotků, kar. 331, inv. č. 2910

⁴⁸ ŠPECINGER O., Veltrusy - perla dolního Povltaví, str. 37-38

Březno a Veltrusy.⁴⁹ Před Carym stál nelehký úkol převzít pozůstalosti na dvou místech téměř současně a zvolit optimální způsob budoucího hospodaření. Cary Chotek si personálními změnami ve vedení velkostatku důvěru a popularitu ve Veltrusech nezískal. Jeho odstup se s lety spíše zvětšoval a na Ostrov přijížděl čím dál tím méně. Ovšem je patrné, že zpočátku Cary zamýšlel z Veltrus učinit své hlavní sídlo a podle možnosti do něj investovat. Zámecký areál navštívilo několik odborníků ohledně obnovy některých parkových objektů či stavebních úprav na budově zámku.

Během 30. let pobýval Cary ve Veltrusech čím dál méně, zatímco Livie zde trávila mnohem více času prací ve své milované zahradě. V této vypjaté době manželé Chotkovi v přístupu ke svým zaměstnancům nerozlišovali, ke které národnosti patří. Ale pochopitelně se identifikovali s německou menšinou, obdivovali německou kulturu⁵⁰ a se zájmem sledovali dění v sousedním Německu. V jejich vzájemné korespondenci komentáře k politickým událostem najdeme zřídka, zajímavé jsou ovšem dopisy po nástupu Adolfa Hitlera k moci. „*Včera jsem až do konce poslouchala vládní prohlášení Hitlera a myslím si, že bylo velmi dobré. Pokud všechno, co tam řekl, slíbil a předsevzal si, opravdu uskuteční, pak bude Německo ideální země.*“⁵¹

V Sudetech nezaměstnanost rostla stále více a více, ale krize se projevovala všude a samozřejmě zasáhla i veltruský velkostatek. U Caryho se zhoršoval zdravotní stav, a tak manželka za něj do jisté míry přebírala povinnosti spojené se správou majetku. Otázkou je, jak manželé Chotkovi prožívali poslední měsíce existence československé republiky. Bohužel vzájemná korespondence ustala, neboť manželka hraběte vzhledem k jeho zdravotnímu stavu již vůbec neopouštěla. Cary byl pravděpodobně o vývoji situace dobře informován. Podle zmínky byl členem Sudetoněmecké strany⁵² a zároveň se znal s mnoha šlechtici, kteří se politicky na straně sudetských Němců angažovali. Někteří z nich byli v létě roku 1938 hostiteli lorda Waltera Runcimana vyslaného anglickou vládou hledat řešení „sudetoněmecké otázky“.⁵³ Převratné události prožili manželé ve Velkém Březně. Cary

⁴⁹ CERMÁN I., Chotkové - příběh úřednické šlechty, str. 529

⁵⁰ Livie se zúčastnila vyhlášení Hudební slavnosti Richarda Wagnera v Bayreuthu.

⁵¹ RA Chotků, kar. 16, inv. č. 3395

⁵² CERMÁN I., Chotkové - příběh úřednické šlechty, str. 529

⁵³ GLASSHEIM E., Urození nacionalisté: česká šlechta a národní otázka v 1. pol. 20. století, str. 190-192

s Livíi nepochybně přivítali odtržení Sudet od Československa, kde jako Němci patřili k trpěné menšině. V archivních pramenech už nalezneme strohá fakta.

Vzhledem k tomu, že Velké Březno se nacházelo v říšské župě Sudety a Veltrusy v Protektorátu, pohyb mezi sídly a dohled nad správou byl velmi ztížen. Problémy s personálem, chyby v odvádění daní, velké výdaje na údržbu zámku a parku, to vše způsobovalo další komplikace. Konečný důsledek byl, že v září 1942 Pozemkový úřad v Čechách a na Moravě uvalil pro údajně špatné hospodaření na majetek hraběte Chotka v Protektorátu nucenou správu.⁵⁴ Pod správou pozemkového úřadu se nacházelo přes 60 šlechtických sídel, z nichž většina měla sloužit NSDAP, Hitlerjugend a dalším německým institucím.

Zámek Veltrusy byl využit jako pracovní tábor RAD (Reichsarbeitsdienst) pro německé dívky z říše, které zde absolvovaly ze zákona pracovní službu. Z tohoto důvodu došlo k přizpůsobení obou zámeckých křídel, v prvním patře severozápadního křídla byly pokoje pro dívky, ošetrovna a koupelna, v přízemí se nacházely pokoje pro vedoucí, klubovna a prádelna. Kuchyň a jídelna byla umístěna v přízemí severovýchodního křídla. Dívky z táborů RAD byly během války často nuceny k účasti na programu Lebensborn. Podrobněji o tom pojednává článek Otakara Špecingera.⁵⁵ V posledních dnech války se na veltruský zámek nakrátko nastěhovali důstojníci SS se svými ženami. 9. května 1945 obsadila zámek Rudá armáda.⁵⁶ Poslední majitelé po válce odešli do Německa, kde konec svého života strávili na zámku Blumenthal poblíž bavorského města Aichach. Poslední mužský potomek rodu Chotků zemřel 23. ledna 1970, o pouhý týden později i jeho manželka Livie.⁵⁷

2.3 Zámek po roce 1945

V majetku rodu zůstalo veltruské panství přesně dvě stě čtyřicet sedm let. Po roce 1945 byl veltruský zámek s parkem na základě zákona č. 137/1946 Sb.⁵⁸ převzat do státní správy k 1. 1. 1947 a připravován ke zpřístupnění pro veřejnost. Od roku 1950 do roku 1989 procházel chátrající areál stavební obnovou, která probíhala nerovnoměrným tempem. Na

⁵⁴ ŠPECINGER O., Velkostatek Veltrusy, str. 72

⁵⁵ ŠPECINGER O., Nacistický Lebensborn v Čechách, str. 37- 40

⁵⁶ HAVLÍN O., Květen 1945 na Kralupsku, str. 27

⁵⁷ CERMAN I., Chotkové- příběh úřednické šlechty, str. 525

⁵⁸ Zákon o Národních kulturních komisích pro správu státního kulturního majetku

začátku padesátých let kvůli chystajícímu zpřístupnění areálu veřejnosti byly opravy zaměřené především na hlavní zámeckou budovu, kde se provedla oprava krovů, krytiny, oken a fasády. Ovšem to na dlouhou dobu bylo vše. Od 60. let 20. století za plného návštěvnického provozu docházelo k restaurování zámeckých interiérů, mobiliáře určeného pro expozici a exteriérové sochařské výzdoby.⁵⁹ Expozice byla koncipována jako muzeum bytové kultury pro období pozdního baroka. Zámecké místnosti se doplnily i mobiliářem z jiných památkových objektů. V roce 1964 zde byla vytvořena expozice šlechtického sídla ve stylu rokokového exotismu 18. století.⁶⁰ Tato instalace byla koncipována uměle bez ohledu na původní funkce jednotlivých místností. Většina expozice nepocházela z veltruského mobiliáře.

Jak již bylo uvedeno, opravy byly zaměřeny především na hlavní zámeckou budovu, vše ostatní bylo zanedbáváno. Zanedbání péče a nevhodný způsob hospodaření tak za více než sto let způsobil podstatnou proměnu celého areálu, který v mnoha partiích nabyl charakteru divoké přírody. Další škody způsobily zásahy učiněné z rozhodnutí orgánů totalitní moci v šedesátých až osmdesátých letech dvacátého století.⁶¹ V tomto období byl v parku zřízen autokemp a letní kino. Zároveň napříč celým parkem se zavedl plynovod. Ke stavu zámeckého areálu nepřispěla ani nově vedená rychlostní komunikace, která se dotýká jihozápadního cípu veltruského parku.⁶² Období socialismu tedy postupný a dlouhodobý úpadek areálu ještě více prohloubilo a nakonec došlo k propastnému rozdílu mezi stavem hlavní budovy a mezi dalšími budovami a odlehlejšími částmi rozsáhlého areálu.

Další etapa obnovení veltruské památky logicky následovala v důsledku politických změn po listopadu 1989. Na přelomu 80. a 90. let 20. století byly rebarokizovány fasády hlavní budovy a ujednoceny fasády křídel čestného dvora.⁶³ Negativně se porevoluční doba odrazila v celkovém vzhledu zámecké expozice, která byla od počátku 90. let ochuzována

⁵⁹ MARTINCOVÁ D., Nástin problematiky restaurování na státním zámku Veltrusy, str. 21

⁶⁰ Na tvorbě nové zámecké expozice se podílel Oldřich Blažíček a Eva Krtilová ze Státního ústavu památkové péče a ochrany přírody.

⁶¹ HOLEČEK J., MRÁZEK J., Popis výchozí stavu, str. 20

⁶² Tamtéž, str. 22

⁶³ MARTINCOVÁ D., Nástin problematiky restaurování na státním zámku Veltrusy, str. 22

následkem restitucí.⁶⁴ Oprava zámku byla naplánována na léta 1995 – 2010, avšak přišla přírodní katastrofa, která vše změnila.

Do historie veltruského areálu se zapíše léto roku 2002, kdy došlo k zasažení a poškození lokality záplavami při povodni, která byla patrně co do velikosti největší povodní v celé historii zámeckého areálu. Od té doby probíhá revitalizace areálu, která se pomalu blíží ke konci.

⁶⁴ MARTINCOVÁ D., Nástin problematiky restaurování na státním zámku Veltrusy, str. 23

3 Veltruský park

Veltruský park je krásným příkladem anglického parku. Tento nový trend volnosti a návratu k přírodě započal v polovině 18. století. Ovšem musíme poznamenat, že anglický park nebyl divokou přírodou, byl plánován a záměrně tvořen, avšak v duchu ideální krajiny, kde rostliny mají zachovány svůj tvar a nejsou ovládány přísnou symetrií jako u zahrad francouzských⁶⁵. Do tvorby těchto parků se silně promítaly dobové cestovatelské, zeměpisné a přírodní objevy. Jakými doplňky přírody se v parcích staly různé romantické stavby v různém stylu (čínský, antický či egyptský), které můžeme dnes ve veltruském parku vidět. V parku o rozloze přibližně 300 ha nalezneme kromě pavilonů mnoho soch a vzácných dřevin. Proto bývá veltruský park právoplatně označován jako Perla dolního Povltaví.

3.1 Vznik a vývoj

V této oblasti se nacházely rozlehlé lužní lesy. Ovšem kvůli zásahu člověka především kvůli těžbě dřeva a proměny částí lesů na louky a pole se les zachoval pouze tam, kde se řeka Vltava nejčastěji a nejdéle udržovala a zanechala zde tůň, zálivy a bažiny. A právě tento zbylý les se stal základem krajinářského parku. Podnětem k proměně Ostrova mezi Vltavou a říčním ramenem v rozlehlý krajinný park byla povodeň v roce 1764. O toto první rozšíření parku, až za pravý břeh pravého ramene Vltavy, se zasloužil hrabě Rudolf Chotek.⁶⁶ Z dobových záznamů víme, že další povodně v roce 1784 a 1785 pomohly k výrazné přeměně krajiny v okolí zámku. V důsledku povodní se hlavní koryto Vltavy prohloubilo, hladina klesla a tak říční rameno, které bylo chápáno jako určující prvek parku, se ocitlo bez vody. A tak tehdejší majitel zámku Jan Rudolf Chotek začal na celém areálu ostrova budovat romanticko-klasicistní přírodně krajinářský park. Dokončen byl kolem roku 1830.⁶⁷

Nastalo období velkého budování. Jan Rudolf Chotek stanovil koncepci budoucího parku. Konkrétní podobu ovlivnili teoretikové W. Chambers z Anglie a H. Ch. Hirschfeld

⁶⁵ Zámecká zahrada ve francouzském stylu přiléhá k baroknímu veltruskému zámku. V její jižní části v ose zámku mezi dvěma symetricky situovanými křídly budov je vybudována fontána. Čestný dvůr je uzavřen alegorickými sochami dvanácti měsíců a čtyř ročních období pocházející pravděpodobně z dílny Matyáše Bernarda Brauna.

⁶⁶ HÁJKOVÁ E., Zámek Veltrusy a povodeň 2002, str. 3

⁶⁷ DOLEJŠÍ J., Alchymistické zahrady Čech, str. 55

z Kielu, architekti Mathias Hummel, Johann Philipp Jöndl⁶⁸, Anton Arche a ředitel císařských zahrad ve Vídni, nizozemský zahradník Richard van der Schott.⁶⁹ Hlavní páteří parku se stala osová a okružní alej a především voda, která ohraničovala celý areál. Proto nechal hrabě Chotek vybudovat nákladné regulační zařízení se systémem dvou stavidel, a tak došlo k zajištění přítoku vody do kanálu (respektive průplavu), jež byl dlouhý téměř 5 km a vedl bývalým řečištěm.⁷⁰ Nižší vodní hladinou vznikly malebné ostrůvky, které byly propojovány můstky. Dokonce vznikla větší vodní plocha, jakési malé jezírko zvané Špígl⁷¹, které začalo sloužit jako přístaviště loděk užívaných na projížďky po průplavu. Jak pravděpodobně vypadaly takové lodky, můžeme vidět na kolorované rytině veltruského zámku pocházející z roku 1804.⁷² Po roce 1785 byl pak park postupně doplňován řadou novoantických či romantických staveb, kterým bude věnována pozornost v následující podkapitole.

Mezi lety 1824 až 1829 byla v jižní části parku zřízena dančí obora rozkládající se po pravé straně vstupní cesty. Je to jediná ohrazená část zdejší krajiny. S dančími oborami v blízkosti šlechtických sídel se setkáváme častěji než s jeleními oborami, neboť dančí zvěř není tak plachá jako jelení. Pan kastelán uvedl, že zde byl i pokus o chov muflonů, ovšem skončil neúspěchem. Do 30. let 19. století dosáhl veltruský areál vynikající estetické a biologické hodnoty a vznikla tu zvláštní varianta přírodně krajinářského parku, ve střední Evropě zcela ojedinělá, takzvaný okrasný statek (francouzsky *ferme ornée*). Na park navazovala okolní příroda a obdělávaná pole, ale pole a ostatní hospodářsky využívané pozemky uvnitř areálu se staly jeho přímou součástí.⁷³

Po celou dobu své existence⁷⁴ zůstal park otevřen jak pro zdejší, tak pro přespolní návštěvníky. Z archiválií víme, že k udržení pořádku vydala vrchnost roku 1796 návštěvní

⁶⁸ Johann Philipp Jöndl (Jan Filip Joendl) byl od roku 1807 chotkovským dvorním architektem a realizoval stavbu zámku Kačina.

⁶⁹ ŠPECINGER O., Velkostatek Veltrusy, str. 63

⁷⁰ RACEK J., Veltruský zámecký areál, místo kratochvíle a zábavy, str. 42

⁷¹ Na hladině vody se odrážel obraz zámku, a tak jezírko připomínalo zrcadlo, a proto se mu začalo říkat Špígl.

⁷² Lodky byly zhotovené na způsob historických plavidel a rozlišovaly se podle velikosti a barvy (např. velká červená, malá bílá).

⁷³ KETTNEROVÁ O., Veltruský zámecký park-historie a pět let po povodni, str. 17

⁷⁴ S výjimkou období, kdy byl na zámku pravděpodobně zřízen Lebensborn.

řád. Při porušování byly přechodně zavedeny vstupenky, které umožňovaly vstup do parku a rozdávaly se zdarma u brány.⁷⁵

V letech 1893-1894 proběhla regulace Vltavy, která bohužel znamenala pro park negativní důsledek. Průplav začal vysychat, protože neměl potřebný průtok. Údržba kanálu byla za upadajícího hospodářství Chotků zanedbávána. A tak hrozila zkáza nádherné krajiny.⁷⁶ Na přelomu roku 1935/6 byl zhotoven plán osevu polností veltruského parku. V něm se můžeme například dozvědět, že žito mělo být oseto na 7,20 ha, jetel na rozloze 5 ha, kukuřice na 2 ha a brambory byly zasazeny na 8 ha.⁷⁷

Podobně jako zámek, tak také veltruský park byl převzat státem v zanedbaném stavu. Některé objekty zanikly a některé pavilony byly opraveny. Základy k záchraně zdejší přírody položil Josef Rubič (1877 – 1953), tehdejší generální inspektor státních zahrad a parků.⁷⁸ V 50. letech 20. století bylo na místě vodní nádrže pro vodopád u umělé jeskyně vybudováno přírodní divadlo, které bylo v letech šedesátých přestavěné na letní kino.⁷⁹ Na jihozápadním okraji parku podél řeky byl zřízen autokemp. Kvůli stavbě silničního obchvatu byl zničen cíp parku poblíž Modrého pavilonu. Celý areál byl zdevastován povodní v roce 2002, jejíž škody jsou už dnes odstraněny.

Parkový areál se pyšní stem druhů dřevin, původních či vysázených, domácích nebo cizokrajných. Pestré je i bylinné patro parkových porostů. Ovšem ani flóra veltruského parku není ochuzena.⁸⁰ Tento park vzniklý z posledních zdejších zbytků vltavského lužního lesa, který si zachoval dodnes většinu svých půvabů, patří proto k významným přírodním, uměleckým a historickým památkám nejen tohoto regionu.

3.2 Parková architektura

Veltruský park je zajímavý nejen svým krajinářským rázem, ale především se pyšní několika drobnými stavbami. Ať už se jedná o různé pavilony, mostky či další zajímavé stavby. Tyto objekty plnily funkci každodenního života rodiny Chotků. Dnes nalezneme

⁷⁵ RA Chotků, kar. 96, inv. č. 1356

⁷⁶ K nápravě došlo až roku 1995, kdy byla obnovena průtočnost vyčištěného kanálu a to díky podzemnímu propojení kanálu s Vltavou.

⁷⁷ RA Chotků, kar. 231, inv. č. 2752

⁷⁸ ŠPECINGER O., Veltrusy - perla dolního Povltaví, str. 73

⁷⁹ KUČA, Karel. Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, str. 213

⁸⁰ ŠPECINGER O., Veltrusy - perla dolního Povltaví, str. 70

v parku méně staveb, jelikož v průběhu let jich mnoho zaniklo. Proto jsem se rozhodla tuto kapitolu rozdělit na dvě části. V první části se budu věnovat stavbám, které nalezneme v parku dodnes a zaměřím se na jejich rekonstrukce po povodni z roku 2002. Druhá podkapitola je věnována zaniklé architektuře veltruského parku.

3.2.1 Zachovalá architektura

Nejvýraznějšími stavbami v parku jsou pavilonky (též chrámky), které se dochovaly čtyři.

Laudonův pavilon

Pokud do veltruského areálu zavítáme od hlavního parkoviště, jako první se představí Laudonův pavilon, který byl koncem 18. století postaven na místě původního propust'ového kamenného mostku přes vodní kanál. Klasicistní pavilon je pojmenovaný na počest polního maršála Gideona Ernesta von Laudona, který se se svými vojáky v okolí Veltrus zdržoval a byl i ubytován na zámku.⁸¹ Vzory pro stavbu bývají hledány v anglických parcích, například v Prior Parku v lázeňském městě Bath nebo zvaný Palladiánský most v parku Stowe.⁸² Pavilon plnil několik funkcí zároveň, nejen že se jednalo o reprezentativní objekt, kde se občas podávalo pohoštění významným osobám, které nemohli z časových důvodů navštívit zámek, jak uvádí Ivo Cerman ve své studii,⁸³ ale především se jednalo o jakousi výpust ramene řeky a někdejší regulátor vodního režimu v parku. Stavebně-technický stav Laudonova pavilonu byl nevyhovující už před povodní z roku 2002. Došlo k poškození venkovních omítek a kamenných prvků, ovšem staticky byl pavilon v pořádku. Povodeň roku 2002 situaci ještě více zhoršila a Laudonův pavilon patřil k nejhůře postiženým objektům. Po povodni došlo k narušení hráze a posléze i protržení a odplavení. Hladina vody dosahovala v okolí pavilonu výšky cca 2,5- 3 metrů. Po povodni bylo zahájeno sledování poruch a v zimě roku 2002 došlo k prvním zajišťovacím pracím. V roce 2005 proběhla oprava poničené západní hráze a objekt byl připraven ke kompletní stavební a restaurátorské obnově. Samotná stavební obnova pavilonu probíhala v letech 2006-2007.⁸⁴ Detailní popis

⁸¹ RACEK J., Veltruský zámecký areál, místo kratochvíle a zábavy, str. 37

⁸² DOLEJŠÍ J., Alchymistické zahrady Čech, str. 55

⁸³ Studie Každodenní život Chotků v parku Veltrusy je součástí kroniky Schola naturalis.

⁸⁴ MLÁZOVSKÝ V., Zámek Veltrusy, Laudonův pavilon - havarijní zajištění základové spáry po povodni v srpnu 2002

havarijního zajištění a následnou opravu popisuje dokumentace Víta Mlázovského.⁸⁵ Po ní následovalo restaurování vnitřní malířské výzdoby, která byla dokončena v roce 2008.⁸⁶

Chrám přátel venkova a zahrad

Dalším pavilonkem je Chrám přátel venkova a zahrad zvaný též Velký templ. Po dokončení stavby uspořádal Jan Rudolf Chotek velkou slavnost, o jejíž průběhu víme z archivních materiálů, konkrétně díky deníku hraběnky Chotkové, která si vedla souvislé zápisky od roku 1790 až do roku 1818.⁸⁷ O programu slavnosti se zmiňuje Adolf Wenig, který čerpal ze zmíněného deníku. „V 5 hodin (odpoledne) necht' shromáždění jsou ve dvoře Ostrově, v půl šesté s hudbou a myslivci odeberou se kaštanovou alejí u Bujukderre kolem chmelnic přes bílá most k templu a kolem něho se rozestaví. Myslivci státi budou za těmi bývalými vojáky 10-12 kroků druh od druhu. Tamtéž postaví se také celá vokální a instrumentální hudba. Veltruská brána zavře se o třetí hodině a nebude nikdo vpuštěn, kdo bezprostředně ku slavnosti nenáleží.“⁸⁸ Chrám obránců vlasti a přátel zahradnictví (původní název) je okrouhlá stavba s kupolí a deseti jónskými sloupy. Uvnitř najdeme bohatou výzdobu včetně bust císaře Josefa II. a generálů Laudona a Lacsyho, jímž byl pavilon na paměť postaven. Budova měla centrální význam pro myšlenkové poselství celého parku. Návštěvníkům měla připomínat, že úkolem mužů je bránit vlast v době války a kultivovat ji v době míru.⁸⁹ Temp je přesnou kopií Chrámu vítězství, který stával v zahradě Kew v Londýně.⁹⁰ Poblíž této stavby vznikl Dórský chrám.

Dórský chrám

Dórský chrám je situován na hraně zemního valu v jihovýchodní části parku. Jindřich Chotek nechal přestavět dřevěný Starodórský chrám do zděné podoby. Tato stavba je typickým příkladem, který poukazuje na antickou řeckou architekturu. Jedná se o otevřenou obdélníkovou síň, kterou obklopuje dvanáct kanelovaných sloupů nesoucích kládí

⁸⁵ Oprava pavilonu byla projekčně připravena architektem Janem Adámkem, statická část Vítem Mlázovským a Zdeňkem Riegerem. Restaurátorské práce na kamenných prvcích prováděl akademický sochař Petr Vitvar.

⁸⁶ Restaurování vnitřní malířské výzdoby provedl akademický malíř Antonín Nováka a akademická malířka Rumjana Nejednová.

⁸⁷ RA Clary-Aldringen, kar. 110, inv. č. 2161

⁸⁸ WENIG A., Park veltruský, str. 6

⁸⁹ CERMÁN I., Patriotický park Veltrusy: každodenní život a myšlenkové poselství, str. 285-286

⁹⁰ Veltruský temp je dnes již jedinou stavbou, která nám může vyvolat představy, jak původní vzorový chrám vypadal, neboť už zanikl.

s tympanony. Podhled stropů tvoří dřevěné kazety. Tento objekt patří do skupiny staveb, kterým se povodeň vyhnula. Přesto došlo k rekonstrukci, neboť chrám vykazoval nejrůznější typy poruch.⁹¹ Po průzkumových a projekčních pracích byla v roce 2006 realizovaná obnova pláště a o rok později obnova kazetového stropu a podlahy. Restaurátorská obnova Dórského chrámu, zvaného též Malý templ či Jindřichův chrám, byla provedena pod vedením akademického sochaře V. Adamce.⁹²

Pavilon Marie Terezie

Poslední pavilon, který můžeme ve veltruském parku navštívit, je pojmenovaný po císařovně Marii Terezii. Pavilon měl představovat druhou ideovou dominantu parku. Měl zřejmě doplňovat Chrám přátelství a zároveň připomínat panovnické ctnosti a představit Marii Terezii jako osvěcenskou panovnici.⁹³ „*Vypíná se uprostřed velkého oválu lučiny, lemované kaštany, jež na jaře v květu svém podávají obraz nezapomenutelný. Tuto nalézalo se kdysi řečiště Vltavy, čemuž nasvědčuje i nános látek k mrvení nyní využívaných.*“⁹⁴ Návrh Mathiase Hummela zrealizoval J. F. Jöndl. Jedná se o otevřenou stavbu čtvercového půdorysu se třemi kanelovanými sloupy u každého ze čtyř pilířů. Pavilon je zakryt kupolí, ve dvou obloucích jsou vchody a ve dvou balustrády.⁹⁵ Při povodni v roce 2002 byl pavilon zaplaven do výšky 4 metrů. Staticky byl objekt bez závad, ovšem po povodni se projevil poruchy na zaplavených částech kamenných prvků, které jsou dnes opraveny.

Červený mlýn

Poblíž pavilonu Marie Terezie na konci osově aleje se nachází Červený mlýn, dvoukřídlá jednopatrová budova v pseudogotickém slohu s půdorysem písmena „L“. Zpočátku sloužil skutečně k mletí, avšak do věžovité nástavby byl včleněn salonek se štukovou dekorací sloužící k odpočinku panstva při vycházkách a vyjíždkách.⁹⁶ Po roce

⁹¹ Na Dórském chrámu byla značně poškozena vnitřní i vnější omítka, dále byly vandaly poničeny spodní části sloupů. V horních partiích byla omítka tak narušena, že v rozsahu kládí došlo ke ztrátě většiny tvarosloví. Kvůli zatékání do střechy došlo k poškození dřevěných kazet.

⁹² HOLEČEK J., Obnova staveb areálu veltruského zámku po povodni v roce 2002, str. 15-16

⁹³ V pavilonu se nacházel bronzový reliéf Marie Terezie a pamětní deska Jana Rudolfa Chotka s textem IOH(ANNES) RVD(OLPHVS) COM(ES) CHOTEK M(ARIAE) THERESIAE IMP(ERATRICE) AVG(VSTAE), ovšem oba tyto odkazy zmizely.

⁹⁴ RUTLE M., Veltrusy a Chotkův park, str. 12

⁹⁵ ŠPECINGER O., Veltrusy - perla dolního Povltaví, str. 70

⁹⁶ Z deníku hraběnky Chotkové se dozvídáme, že šla do „gotického domu“ (Maison gothique), není však jasné, zda tím měla na mysli Červený mlýn, neboť se mohlo jednat i o myslivnu.

1840 bylo stavení rozšířeno do podkovy, ale postupně ochuzeno o dekorativní architektonické prvky (odstraněna atika, zničena část původní fasády).⁹⁷ Po požáru roku 1929 byl objekt upraven na penzion. Během 2. světové války objekt i celý areál využívali nacisté. Jedním z důkazů je fotografie pořízená právě u Červeného mlýna. Červený mlýn se stal sídlem Hitlerjugend. Zajímavý je článek „Nacistický Lebensborn v Čechách“ od Otakara Špecingera, kde autor pojednává o Lebensbornu, který se nacházel ve veltruském areálu.⁹⁸ Po válce sloužila budova jako domov důchodců, který je zde dodnes. Při povodni v roce 2002 výše vodního proudu v okolí objektu dosahovala cca 3,5 metrů.⁹⁹ Opravy, které se uskutečnily v roce 2003, byly zaměřeny na uvedení objektu do stavu před povodní, aby opět plnil svoji funkci.

Egyptský kabinet

Ve veltruském parku také nalezneme umělou zříceninu. Jedná se o Egyptský pavilon, který byl postaven u okružní aleje v severní části parku. Podnětem zahájení stavby byl dar, který získal Jam Rudolf Chotek od císaře Františka II. Císař Chotkovi věnoval jeden z přednostních výtisků knižního souboru „Description de l’Egypte“ (popis Egypta), kterou sepsali odborníci účastníci se Napoleonových výprav do Egypta.¹⁰⁰ Stavba Egyptského kabinetu vybudovaná J. F. Jöndlem byla původně jednopodlažní s rozsáhlou podzemní částí. Horní podlaží bylo z velké části zničeno v roce 1944 a podzemní část se dochovala v podstatě beze změn.¹⁰¹ Ideově i stavebně na Egyptský kabinet navazuje most se sfingou (zvaný Emisarius). Celý tento areálek byl působivý při příjezdu loděk. Během povodně byl mostek a spodní podlaží kabinetu zcela pod vodou. Po povodni bylo provedeno očištění a zahájeny restaurátorské práce. V roce 2006 došlo opět k zasažení mostu povodní, ovšem menšího rozsahu, a tak restaurátorská obnova byla ukončena roku 2007. Při restauraci

⁹⁷ ŠPECINGER O., Veltrusy - perla dolního Povltaví, str. 70

⁹⁸ Autor v článku popisuje, jak takový Lebensborn fungoval a následně se zabývá právě veltruským Lebensbornem. Během tohoto temného období byl zámecký areál uzavřen pro veřejnost. Dále Špecinger uvádí, že přeci jen existovalo několik českých zaměstnanců (jednalo se o zahradníky), kteří nahlédli do fungování Lebensbornu.

⁹⁹ HOLEČEK J., Obnova staveb areálu veltruského zámku po povodni 2002, str. 12

¹⁰⁰ RACEK J., Veltruský zámecký areál, místo kratochvíle a zábavy, str. 37

¹⁰¹ HORYNA M., Veltrusy, státní zámek, str. 32

Egyptského kabinetu byly provedeny opravy poškozeného zdiva jak v podzemní, tak i nadzemní části stavby.¹⁰²

Holandský selský domek

Nedaleko Egyptského pavilonu se nachází Holandský dům, který šlechtické panstvo hojně využívalo ke stolování a odpočinku. K jednopodlažní budově přiléhá malý hospodářský dvůr a v blízkosti objektu se nachází ovocný sad. Holandský selský statek byl vybudován na konci 18. století, ovšem zásadní přestavba, která zajistila stávající půdorysné řešení, proběhla v roce 1839. Přesnou dataci vzniku stavby nevíme, ovšem můžeme ji zcela přiřadit k objektu s barokním původem. Při přestavbě vznikla tzv. sala terrena.¹⁰³ Stavební stav budovy se v posledních desetiletích zhoršoval, neboť objekt nebyl využit. K dalšímu poškození došlo během povodní v roce 2002 a 2013. Povodeň značně poškodila vnitřní příčky, ale staticky zůstal objekt v pořádku. Projektovou dokumentaci k obnově areálů vypracoval architekt Jan Adámek.¹⁰⁴ Roku 2015 byl objekt kompletně opraven. Jednalo se nejen o rekonstrukci holandského selského domu, ale i přístavku. Během obnovy byla odhalena mozaiková podlaha prostoru saly terreny.¹⁰⁵

Oranžerie a dům zahradníka

Oranžerie spolu se sousedním objektem „Dům zahradníka“ se nachází u hlavní cesty směřující k hlavním objektům zámku. Klasicistní přízemní budova s devíti vysokými půlkruhově zaklenutými okny byla zřejmě postavena po roce 1854.¹⁰⁶ Oranžerie má dosud plně neobjasněnou historii. Prameny naznačují, že zde stávala starší barokní fíkovna. V plánech areálu, které jsou dodnes dochovány, se ovšem na tomto místě první objekt objevuje až na konci 1. desetiletí 19. století. Přesto existuje fotografie z 50. let 20. století,

¹⁰² ADAMEC V., Povodně a restaurování některých sochařských děl v areálu státního zámku ve Veltrusích, str. 20

¹⁰³ Z plánu vyplývá, že byla vybudována nová zeď, která rozdělila velký pokoj na dva nové prostory. Severní část se stala sala terrenou a byla propojena se zahradou. V plánu je zachycena i nově zřízená černá kuchyně v místě dnešních schodů vedoucích do podkroví.

¹⁰⁴ HOLEČEK J., Obnova staveb areálu veltruského zámku po povodni 2002, str. 14

¹⁰⁵ Mozaiková podlaha se skládá z červených a černých drobných mramorových kusů. Po odhalení byla důkladně očištěna a prozkoumána. Následně vyvstala otázka, zda mozaiku restaurovat a prezentovat, ovšem pod podmínkou, že by využití místností, kde se mozaika nachází, bylo přísně regulováno. Místnost je ale určená pro pravidelný pohyb návštěvníků (probíhá zde například výuka edukačního centra), a tak bylo rozhodnuto mozaiku zakonzervovat, překrýt a vytvořit její repliku. Avšak k té z finančních důvodů nedošlo.

¹⁰⁶ HOLEČEK J., MRÁZEK J., Obnovené objekty, str. 41

kdy proběhla oprava oranžerie, na které jsou vidět pozůstatky barokní omítky pod odpadlou klasicistní omítkou. Je tedy pravděpodobné, že část oranžerie zahrnuje starší barokní objekt.¹⁰⁷ Ve druhé polovině 20. století stavba sloužila jako občerstvení pro návštěvníky zámeckého areálu. Poté byla nevyužita a začala postupně chátrat. Klasicistní objekt oranžerie a domku zahradníka nebyl povodní významně poškozen a hlavním cílem bylo navrátit se k původní funkci objektů.¹⁰⁸ Projekt na obnovu budovy oranžerie vypracoval architekt Jan Adámek.¹⁰⁹ „*Celkové opravě této stavby předcházelo základní statické zajištění zdiva a oprava střechy podle samostatného projektu. Navrženo bylo vybourat neprodyšnou podlahu ze slinuté dlažby na betonové mazanině a nahradit ji cihelnou dlažbou, dále zateplení stropu pro zlepšení tepelných podmínek, okna, dveře a všechny zachované plochy omítek k opravě. Do původní podoby měly být opraveny fasády a dodatečný přístavek na severní straně.*“¹¹⁰

Mosty

Do parkové architektury můžeme zařadit i mosty a mostky, které se ve veltruském areálu vyskytují v hojném počtu. Dnešní park zdobí nejen zbylé původní mostky, ale též jejich zdařilé napodobeniny, které byly masivně obnoveny díky projektu Schola naturalis. Historické mostky z větší části zanikly již v průběhu druhé poloviny 19. století zřejmě v důsledku ničivého vlivu povodní, nedostatku prostředků na jejich údržbu a pravděpodobně i skuteností, že v pozdější době nebyly již tak oceňovány, a zájem na jejich udržení byl proto malý. V některých případech zůstaly zachovány určité stopy po jejich existenci, jinde byly na původním místě zřízeny následně mostky nové, avšak jednoduché a provizorní.¹¹¹ Všechny mosty a lávky jsou inspirovány návrhy mostků z 19. století. Některé z nich jsou rekonstruovány přímo z autentických stavebních plánů, jiné z dochované ikonografie nebo podle dobových vzorů. Jako příklad lze uvést Templový mostek, který byl obnoven na místě

¹⁰⁷ MORÁVKOVÁ M., Veltrusy, str. 13

¹⁰⁸ Hlavní funkcí budovy oranžerie je přezimování teplomilných rostlin pěstovaných v nádobách. Sál oranžerie dále slouží jako lapidárium pro část původní sochařské výzdoby z areálu. Prostory sálu jsou využity i pro konání výstav.

¹⁰⁹ Ing. architekt Jan Adámek dále zpracoval projektovou dokumentaci k obnovení holandského statku, hlavní brány, na které se podílel s Ing. Vitem Mlázovským a projekčně připravil i opravu Laudonova pavilonu.

¹¹⁰ HOLEČEK J., MRÁZEK J., Obnovené objekty, str. 41

¹¹¹ HOLEČEK J., MRÁZEK J., Obnovené objekty, str. 53

původního mostu pod Pavilonem přátel venkova a zahrad podle dochovaných plánů a grafik.¹¹²

Další stavby

Ve veltruském parku najdeme i dva zajímavé pomníky, které se nacházejí mimo hlavní cesty vedoucí parkem. Jako vzpomínku na Richarda van der Schotta, jednoho z hlavních tvůrců parku, nechal Jan Rudolf Chotek postavit pomník v severovýchodní části parku nedaleko kanálu. Roku 1840 byl přemístěn do někdejší turecké zahrady. „*Pomník představuje podstavec s votivním nápisem ukončený čučkovým nástavcem. Podstavec se zdvíhá z profilované patky křivkovitého půdorysu vycházejícího z čtverce s okosenými rohy a konkávně proláklými stranami. Konkávní strany dříku podstavce zaujímají nápisy, okosené rohy zdobí přepásané voluty, které vynášejí kladí a výrazně vysazenou bohatě profilovanou římsu. Na ní dosedá postament a čučkový nástavec zdobený třemi prstenci.*“¹¹³ Na jednotlivých stranách pomníku nalezneme latinské nápisy.¹¹⁴ Další pomník, který nechal zhotovit Jan Rudolf Chotek, se nacházel v dančí oboře. Byl pravděpodobně umístěn na místo, kde se pohřbívali lovečtí psi zámeckého panstva. Pomník se dochoval v torzálním stavu. Původně se na pomníku vyskytovala socha psa, jak dokládá fotodokumentace pomníku z přelomu 19. a 20. století.¹¹⁵ Pomník je svým tvarem podobný pomníku van der Schotta. V roce 2005 byly oba pomníky restaurovány a psí pomník vrácen na své původní místo.

Dodnes se v parku zachovala socha boha Martha, kterou vtipný lid „mamlasem“ jmenuje, jak uvádí Miroslav Rutle ve svém článku.¹¹⁶ Socha se nachází severozápadně od někdejší Čínské bažantnice, dílo neznámého autora bylo do Veltrus převezeno roku 1830

¹¹² ECLER P., Provozní fáze – Problematika ekonomické udržitelnosti, str. 105

¹¹³ Převzato z webových stránek Národního památkové ústavu: <http://www.npu.cz/barokni-socha/vsechna-dila-a-mista/vypis/detail/234-veltrusy-pomnik-van-der/>

¹¹⁴ Na stranách pískovcového pomníku jsou latinské nápisy: AMICO ET PRIMO IN RE HORTENSI INSTTUTORI (v překladu Příteli a prvním ve věci zahrad zřizování), JOAN. RUD COM. CHOTEK (Jan Rudolf hrabě Chotek), RICHARDI VAN DER SCHOT HORT. CAES. SCHÖNBRUNN (Richardu van der Schot řediteli císařských zahrad Schönbrunn) a NAT. MDCCXXXI DENAT. XVIII: FEBR. MDCCXC. (Narozen 1731 zemřel 18. února 1790).

¹¹⁵ Na fotografii je zobrazen ležící pes stočený do klubíčka.

¹¹⁶ RUTLE M., Veltrusy a Chotkův park, str. 11

a v parku instalováno o šest let později.¹¹⁷ Bůh války Mars je zde zpodobněn jako zahleděný mladý muž, který sedí pravděpodobně na trůně a na kolenou drží přilbu.

Do veltruského parku se často vstupuje přes hlavní vstupní bránu se znakem Chotků ve štítě. Dnešní podoba vstupu do areálu vznikla zřejmě mezi lety 1835-1845 podle návrhu architekta J. F. Jöndla.¹¹⁸ V roce 2007 proběhla oprava, kdy celá horní konstrukce byla rozebrána. Při snímání erbu se zjistilo, že se jedná o odlitek z roku 1943.¹¹⁹ Došlo také k výměně krycích kamenných desek parapetních zídek, zděné části byly opraveny a všechny kované prvky restaurovány. U brány se nachází dvě budovy, dům lékaře a lesníka. O domě lékaře se v inventáři z roku 1825 uvádí toto: *U vjezdové brány do parku vlevo. Zděná obytná budova, krytá šindeli, v ní předsíň, dále kuchyň s trámovým stropem a cihlovou dlažbou. Vlevo pokoj s rákosovým stropem a prkennou podlahou, vpravo světnice vedle komory s rákosovým stropem a prkennou podlahou; malá komora s trámovým stropem a cihlovou podlahou, malá stáj s trámovým stropem a kamennou dlažbou, a zděný záchod. Půda pokryta lepenicí, šindelová střecha zčásti špatná, zbytek ale celé budovy v prostředně použitelném stavu. Nedaleko tohoto bytu nekrytý klenutý sklep a hluboko dole zděná studna s dřevěným roubením [Holzunschrettung], obojí v použitelném stavu.*“ I u těchto objektů proběhla celková rehabilitace a uvedení do stavu odpovídajícího původní podobě. Při obnově byla v Domě lékaře v prostoru bývalé kočárové kůlně odhalena původní výzdoba stropu, která byla obnovena.¹²⁰ Dnes je v budově vybudováno občerstvení sloužící primárně pro návštěvníky veltruského areálu. Nové Infocentrum se nachází v bývalém domě lesního.

Hrabě Jindřich Chotek nechal postavit po roce 1861 na paměť své zemřelé manželky Charlotty u cesty vedoucí k hlavní bráně kapličku.¹²¹ Typově ojedinělou památkou, která svým vzorově účelovým určením dobře charakterizuje okrasný statek, je sušárna ovoce. Tento klasicistní objekt byl dlouhodobě bez využití a chátral. Stavba patřila mezi první skupinu objektů, které byly zasaženy přímo silou proudící vody. Voda sahala až po římsu. Dnes by měla být částečně obnovena historická technologie sušení ovoce.

¹¹⁷ BROŽOVSKÝ M., Veltrusy, str. 6

¹¹⁸ DOLEJŠÍ J., Alchymistické zahrady Čech, str. 55

¹¹⁹ Datace je zobrazena na rubové straně erbu.

¹²⁰ HOLEČEK J., MRÁZEK J., Obnovené objekty, str. 50

¹²¹ ŠPECINGER O., Veltrusy – perla dolního Povltaví, str. 52

3.2.2 Zaniklá architektura

V parku bylo rozmístěno ještě daleko více takových staveb, protože však měly převážně dřevěnou konstrukci, nedochovaly se. O existenci těch objektů svědčí například staré mapy či dobové fotografie a pohlednice.

V severnější části parku, kousek od sochy boha Martha, stávala Čínská bažantnice. Jan Wenig v tisku Hlas národa stavbu popisuje takto: „*Střecha na přední straně podepřena dřevěnými sloupy a lomenými hlavicemi, na nichž jsou vyřezávané velké hlavy papouščí. Oválná okna vyplněna jsou barevnými skly a zdi vně i vnitř malbou zdobený.*“¹²² Karel Kuča ve své knize Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku popisuje Bažantnici jako dlouhou kamennou obdélníkovou stavbu s eliptickými okny a mansardovou střechou nesenou 18 dřevěnými sloupy. Stropní trámy byly zakončeny vyřezávanými papouščími hlavami a jejich autorem byl pravděpodobně Petr Prachner. Na dalších uměleckých pracích se podílel Josef Múchel a zřejmě i Antonín Tuvora.¹²³ Objekt, jak je patrné z názvu, sloužil k chování bažantů a perliček. Uvnitř budovy se kromě komory určené pro chov ptactva nacházela i místnost (salonek) pro panstvo sloužící k reprezentativním účelům. Stavba byla podřízena čínskému stylu, stěny pokrývaly figurální malby v čínském stylu, fasádu zdobily nástěnné ornamentální malby a malované znaky čínského písma. Čínská bažantnice též Ptáčník byla zničena požárem roku 1918, který založil neznámý žhář. Poblíž Čínské bažantnice se nacházelo Ptačí bidlo¹²⁴. Bidlo bylo zřízeno na konci 18. století a mělo podobu stožáru, na jehož vrcholu byla konstrukce určená pravděpodobně pro dravé ptáky. Bidlo sloužilo pro střelecké soutěže, na kterých panstvo střílelo do dřevěných maket ptáků, jak uvedl pan kastelán.

V dančí oboře stávala stavba, v mapě pod názvem Körnerschüttung. Jednalo se o jakousi kůlnu na krmivo. V některé literatuře ji můžeme najít pod názvem Pavilón V závětří. Další stavba, které byla zničena v roce 1945 výbuchem bomb¹²⁵, které zde byly shromážděny, je hájovna „Na Vosouši“. Stavba se nacházela u okružní aleje v severovýchodní části parku a byla pojmenovaná podle místa, kde stála. Tentýž rok zanikl

¹²² WENIG J., Park veltruský, str. 5

¹²³ KUČA K., Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, str. 210

¹²⁴ Na mapě z roku 1840 najdeme tuto stavbu pod názvem Vogelstange.

¹²⁵ HAVLÍN O., Květen 1945 na Kralupsku, str. 26

roubený domek zvaný „Salaš“. Podle dochovaných fotografií se jednalo o dřevěný domek s doškovanou střechou, kterou na jedné straně podpíraly 4 sloupy.¹²⁶

Na úplném konci parku směrem ke vsi Dušníky nad Vltavou stál podsklepený pavilon. Empírová stavba sloužila především pro pohoštění panstva při výletech do okolí zámku.¹²⁷ Postupem času objekt pustl a v šedesátých letech minulého století byl opuštěn úplně. Poté byl pavilon stržen. Přesto však dodnes zůstalo torzo schodiště a sklepa.

Korsika je název pro dnes již zaniklý ostrůvek v parku, který byl vybudován v jihovýchodní části parku, jak můžeme vidět na mapě z roku 1750. Na pozdějších mapách toto označení už nenajdeme, jelikož povodně ostrůvek poničily a místo něho zde byla vytvořena jakási zahradní kompozice Bujukdére.¹²⁸ Ta patrně vznikla roku 1792, neboť hraběnka Chotková ho zmiňuje ve svém deníku z roku 1793, kde píše, že slaví výročí založení.¹²⁹ Zřejmě zde byl postaven jakýsi altán nazývaný Turecký pavilon (též Červený kabinet) v maurském stylu, který sloužil k odpočinku a především k pití kávy. Pavilon zanikl zřejmě po roce 1840.¹³⁰

Pro společenskou hru nazývanou „trucco di terra“ sloužil Kuželník, stavba nacházející se u zámecké konírny.¹³¹ Další altán ve veltruském areálu byl postaven v jihozápadní části parku. Dodnes je dochována fotografie, na které je dřevěný altán s osmiúhelníkovým půdorysem, sedadly a pokryt slámovou střechou. Otázkou je, zda se jedná o takzvaný Modrý pavilon či o stavbu, která zde byla postavena po zániku zmíněného pavilonu. Poblíž jeslí pro zvěř (Körnerschüttung) se vyskytovalo tzv. Čínské paraplíčko (v některých publikacích pod názvem Slunečník). Jednalo se o kamenný pilíř s dřevěnou střechou a sedátkem.

V zámeckém parku se nacházelo mnoho dalších drobných objektů, které lze doložit pomocí historických map. Jedná se například o parková sedátka, která byla pojmenována podle členů rodiny Chotků. Mezi zaniklou architekturou patří i několik mostků. Důkazem

¹²⁶ Na jedné z dochovaných fotografií je i básník Jaroslav Vrchlický, který často navštěvoval veltruský areál.

¹²⁷ MORÁVKOVÁ M., Veltrusy, str. 15

¹²⁸ Místo získalo svůj název od mezinárodní diplomatické čtvrti v tureckém Istanbulu.

¹²⁹ CERMÁN, Ivo. Patriotický park Veltrusy: každodenní život a myšlenkové poselství, str. 285

¹³⁰ Tamtéž, str. 287

¹³¹ KUČA K., Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, str. 211

jsou staré mapy veltruského parku, například mapa z roku 1840.¹³² Jedním takovým je Weise Brücke, který stál kousek od Laudonova pavilonu směrem k zámku a zanikl spolu s ramenem vodního kanálu. Dalším zaniklým mostkem je Lovecký most (Jägerbrücke), který najdeme na mapě poblíž louky „Na žlábkách“. Na této mapě však nenajdeme most u Červeného mlýna, jelikož byl postaven později. U severního vyústění východního ramene do Vltavy stávalo dolní stavidlo, které zamezovalo zpětnému pronikání povodňových přívalů na Ostrov.

¹³² Jedná se o mapu stabilního katastru z roku 1840, která je dostupná online na: http://archivnimapy.cuzk.cz/cio/data/main/cio_query_01.html?mapno_cm=c8474-1

4 Obnova veltruského areálu

4.1 Povodeň

Podstatná část veltruského zámeckého areálu se nachází v tzv. aktivní povodňové zóně, a tak je samozřejmé, že komplex byl několikrát v historii povodněmi poznamenán. Určitě každý si vzpomene na povodeň v srpnu 2002, pro zámecký areál byla nejhorší. Ačkoliv uběhlo od této povodně 14 let, dodnes ještě probíhají rekonstrukce, jelikož následky byly opravdu velkého rozsahu a zároveň v roce 2013 přišla povodeň další, seč menšího rozsahu.

Pokud ovšem půjdeme dále do historie, zjistíme, že areál byl zasažen povodněmi mnohokrát. Jedná se v řádu o několik desítek záplav různého rozsahu. V letech 1700- 1750 bylo zaznamenáno pět povodní, v letech 1750-1800 povodní patnáct.¹³³ V letech 1783-1785 došlo k několika povodním a v důsledku toho došlo k určitým změnám krajinného rázu. Uvedu příklad- jedná se o zánik pravého východního ramene řeky, které obepínalo veltruský park, a následně pravá část byla nahrazena uměle vytvořeným kanálem. V tomto období také dochází k prohloubení levého ramene Vltavy a v důsledku toho vyschlo pravé rameno řeky, a proto byl vybudován umělý kanál a regulační zařízení. I v následujících letech několikrát zasáhla areál ničivá voda. Majitelé panství se snažili na záplavy reagovat ať už regulací koryta řeky Vltavy, či výstavbou odolnějších parkových staveb, voda si vždy svoji cestu našla. Povodně napáchaly velké škody, a proto byli majitelé panství v druhé polovině 19. století nuceni přehodnotit systém hospodaření (během několika let skončilo vlastní hospodaření a pole byla pronajímána nájemcům).¹³⁴

Nyní se podrobněji zaměřím na ničivou povodeň z roku 2002. Díky povodňovému deníku jsem získala detailní informace o tom, jak postupovala povodeň ve veltruském areálu. Prvotní náznak nastal, již na jaře téhož roku, jelikož tající sníh způsobil poměrně velké zvednutí hladiny řeky a zavodnění kanálů, které se v areálu nachází. Kvůli dlouhotrvajícím deštům se koryta českých řek stále více naplňovala a následně se začala rozlévat i Vltava. 11. srpna byly zaplaveny dvě ze tří přístupových cest do areálů. O den později byl areál uzavřen. Tehdejší kastelánka Eva Hájková rychle organizovala záchranné práce. Mobiliář byl z části přesunut do prostor panského patra a z části odvezen. Tentýž den byla pomocí

¹³³ RIEGER Z., Zámek Veltrusy – problematika statického zajištění a obnovy po povodni v srpnu 2002, str. 5

¹³⁴ Veltrusy.net. [online]. [cit. 2015-08-14]. Dostupné z: <http://www.veltrusy.net/zajmavosti/povodni/cs_CZ-4226.html>

pytlů s pískem zajištěna riziková místa, kudy by mohla voda proniknout. Kritickým dnem se stal 13. srpen. V brzkých hodinách byl autokemp a parkoviště v západní části areálu pod vodou. Další sled událostí nabral rychlý spád. Proud vody se valil od Červeného mlýna (severní část areálu) k osově aleji a postupně pod vodou mizely objekty jako hájovna, Egyptský kabinet a další. Odpoledne byla už zaplavena i poslední přístupová cesta k zámku vedoucí přes mostek Charlotty. Postupně se voda dostávala k zámku, směrem přes zásobní zahradnictví, jižní předzámeckou zahradu a oranžérii. Krátce před půlnocí se voda dostala kvůli větracím kanálům i do zámku.

V brzkých ranních hodinách následujícího dne se voda valila po nádvoří a v přízemních prostorách. Voda stále stoupala a tak došlo k přesunu povodňové čtyři složené ze tří zaměstnanců do hlavního sálu v panském patře, která byla neustále v kontaktu s ostrahou v severozápadním křídlem pro případ nutného opuštění objektu, jak uvádí kastelán pan PhDr. Pavel Ecler. Radostnější chvílky nastaly 16. srpna, kdy voda začala klesat. Následující dny byly už vidět hrůzy, které napáchala ničivá povodeň. Pomocnou ruku poskytla armáda, které se podařilo z největší části odstranit a odvozit naplaveniny. Při odstraňování polomů, odčerpávání vody a úklidu zanesených prostor poskytli pomoc nejen profesionální hasiči, ale i dobrovolní hasiči a také občané Veltrus. Po vyklizení poničených objektů následovalo jejich vysoušení a statické zkoumání. Bezprostředně došlo k zateplení hlavní budovy a bočních křídel kvůli blížící se zimě.

A jaké byly škody po této historicky nejhorší povodni? Vodní proud způsobil v areálu velké škody a zhoršil již tak špatný stavebně-statický stav některých objektů. Výška hladiny vody se pohybovala od 1 metru v zámecké budově a až k 3, 5 m u některých ostatních objektů. Celkový odhad škod činil bezprostředně po povodni kolem 250 milionů korun, z toho 72 milionů tvořil souhrn odhadu nákladů na opravu objektů a 178 milionů na záchranu parku.¹³⁵ Voda také protrhla a poté odplavila přibližně 500 m staré chotkovské vltavské hráze, odnesla několik desítek hektarů orné půdy. Část parku byla zanesena obrovskými nánosy písku a šterku. Současně se park stal určitým záchytným bodem pro všechno, co valící se Vltava přinesla. V parku bylo zničeno více než 1000 stromů a počet dále rostl, neboť mnohé z nich, kteří povodeň přežily, padly či musely být odstraněny v následujících

¹³⁵ HÁJKOVÁ E., Zámek Veltrusy a povodeň 2002, str. 3

letech.¹³⁶ Severní část parku připomínala písčnou poušť. Vodní systém byl zcela ochromen, kanál byl zanesen pískem, vyvrácenými stromy a naplaveninami. Nejvíce poničený objekt v parku byl Laudonův pavilon. Areál národní kulturní památky státního zámku Veltrusy patřil k nejpostiženějším památkám. Od začátku bylo jasné, že revitalizace zámeckého areálu bude běh na dlouhou trať, a to o pár let přišla povodeň další, byť menšího rozsahu.

Poslední povodeň přišla v roce 2013. Díky protipovodňové stěně u Veltrus, která se budovala od roku 2011, bylo v zámeckém areálu méně vody a i slabší proud. A tak i škody dosahovaly menší částky než po povodni z roku 2002. *„Jednalo se přibližně o částku 150 milionů korun. Mimo jiné také pomohla aktualizace protipovodňového a evakuačního plánu, díky kterému byla včas evakuována zemědělská a zahradnická technika. Tato povodeň způsobila škody převážně na pavilonu Marie Terezie, Egyptském kabinetu, mostu se sfingou, na některých kamenných mostech, dřevěných lávkách a staré sušárně ovoce. Ani daňčí obora se povodni nevyhnula,“* uvedl kastelán PhDr. Pavel Ecler.

Dnes už probíhají dokončovací procesy oprav a pevně doufám, že už taková katastrofa, jako byla v roce 2002, nenastane.

4.2 Projekt Schola naturalis

Druhá světová válka, ani období kolchozního hospodaření nezpůsobilo areálu tak citelnou ránu jako ničivé povodně v roce 2002. První koncepce obnovy areálu začala ihned po nutných pracích po povodni na jaře roku 2003. Začal zde pracovat odborný tým složený z geodetů, historiků umění, statiků, architektů a dalších profesí.¹³⁷

„Schola naturalis - revitalizace zámku Veltrusy a centrum Evropské úmluvy o krajině“ je název projektu, jehož nositelem je Národní památkový ústav a který byl zahájen 30. 4. 2010 na státním zámku Veltrusy.¹³⁸ V rámci projektu dochází k revitalizaci areálu zámku Veltrusy. Hlavním cílem je především navázat na původní význam areálu, který byl budován

¹³⁶ KETTNEROVÁ O., Veltruský zámecký park - historie a pět let po povodni, str. 17

¹³⁷ SVOBODA P., Záměr a cíle projektu Schola naturalis, str. 24

¹³⁸ Projekt Schola naturalis je dotován z Integrovaného operačního programu, oblast intervence 5.1. Z 85% je financován z Evropského fondu pro regionální rozvoj a z 15% ze státního rozpočtu. Projekt získal dotaci ve výši 231 651 099 Kč.

jako okrasný statek. Detailní informace o tomto projektu lze najít v kronice Schola naturalis,¹³⁹ vydané v červnu 2015 a ze které jsem čerpala.

V rámci projektu došlo k obnově jednotlivých objektů v areálu národní kulturní památky státního zámku Veltrusy. V předchozí kapitole bylo již uvedeno několik objektů, které byly v rámci projektu revitalizovány. Nedošlo pouze k obnově poškozených památek, ale i ke stavbě nových objektů. Příkladem je ovčín, který se stal nutným funkčním doplňkem areálu a který byl zamýšlen tak, aby co nejlépe zapadl do okolí. Návrh na přemístitelnou stáj pro ovce vytvořil architekt Petr Dostál.¹⁴⁰ Do projektu jsou zahrnuty i zahradnické úpravy. Aleje tvoří dominantní zdůraznění hlavních kompozičních linií celého areálu. Cílem je i obnovení historického způsobu úpravy ploch a hospodaření se všemi funkcemi původního okrasného statku. Hlavním záměrem je opět pěstovat na správných plochách správné plodiny, sady patřičných ovocných odrůd vysázet na původní místa.¹⁴¹ Došlo tak zatím k obnově ovocného sadu, byly provedeny terénní úpravy u Pavilonu Marie Terezie a Červeného mlýna či výstavba pařeniště v zámecké zásobní zahradě.

Kromě již zmiňovaných obnov objektů v zámeckém parku došlo samozřejmě i k rekonstrukci mnohostranně poškozené hlavní budovy. Bezprostředně po velké vodě byly odstraněny poškozené omítky přízemí, které pocházely z opravy zámku prováděné začátkem 90. let. 20. století,¹⁴² a řešeny statické problémy. Z objektu byl odvezen mobiliář a došlo k sejmutí cenných hedvábných a papírových tapet, neboť nebylo možné je v nevhodných klimatických podmínkách ponechat.¹⁴³ V následujících letech proběhla řada restaurátorských a technických průzkumů stavby. O problematice restaurování pojednává článek Dagmar Martinové.¹⁴⁴ První etapa obnovy hlavní budovy zámku byla dokončena roku 2006, kdy byly opraveny krovy a stropy nad severozápadním a severovýchodním křídlem.¹⁴⁵ V dalších letech navazovaly další etapy. Prvotní snahou zde bylo zachování

¹³⁹ MICHEILFEIT, Dušan. Kronika Schola naturalis - Projekt revitalizace zámku Veltrusy a centrum Evropské úmluvy o krajině. Praha, 2015

¹⁴⁰ HOLEČEK J., MRÁZEK J., Obnovené objekty, str. 50

¹⁴¹ MRÁZEK J., Charakteristika koncepce celkové rehabilitace a obnovy areálu zámku ve Veltrusích, str. 9

¹⁴² SOMMER J., Dílčí poznatky o vzniku a stavebních úpravách zámku ve Veltrusích, str. 135

¹⁴³ HOLEČEK J., Obnova staveb areálu veltruského zámku po povodni 2002, str. 14

¹⁴⁴ MARTINCOVÁ D., Nástin problematiky restaurování na státním zámku Veltrusy, str. 21- 25

¹⁴⁵ Obě boční křídla byla součástí jednotné koncepce založení zámku. Jejich budování započalo v nevelkém odstupu od výstavby hlavní zámecké budovy v 1. desetiletí 18. století.

stávajícího charakteru budovy a jejích vnitřních prostor s celkovou rehabilitací do poslední historické podoby (zhruba do 30. let 20. století).

Během restaurátorského průzkumu malířských a omítkových vrstev severozápadního křídla došlo k novým zjištěním. Z předešlých průzkumů víme, že v řadě místností patra a ve dvou místnostech přízemí jsou pozůstatky klasicistních dekorativních maleb. Přesto nebyla zjevná jejich přesná podoba a hlavně rozsah zachování maleb. Nejnovější restaurátorský průzkum zjistil, že veškeré klasicistní výmalby jsou v jednotlivých místnostech dochovány pouze na okenních stěnách obrácených do nádvoří. Dále bylo zjištěno, že malby přesahují dnešní úroveň stropů a nekorespondují s dnešním rozvrhem místností. Pravděpodobně tedy malby pocházejí z doby před požárem objektu v roce 1839, po němž byla vnitřní dispozice křídla upravena.¹⁴⁶

Čestný dvůr zámku uzavírají protějškově řešené barokní objekty sýpky a konírny. Obnova sýpky proběhla již před povodní. Poté byla plně dokončena a dnes je objekt využíván pro pořádání dlouhodobých výstav. Objekt konírny byl původně chlévem a měl menší rozsah než dnes.¹⁴⁷ Následně došlo k prodloužení objektu a v nové části byl umístěn byt zámeckého hlídače a vrchního mlatce. Upravily se také prostory stájí, zde byly vybudovány příčky mezi jednotlivými stáními pro koně a opraven dosavadní systém odpadních kanálů.¹⁴⁸ Cílem projektu bylo vrátit konírnu k původnímu využití a to tedy k ustájení koní s menší ukázkou originální podoby historických stání. Zadní část budovy měla být upravena pro účelové využití. Objekt konírny byl dlouhodobě bez využití, což se samozřejmě projevilo na stavebně technickém stavu.

Během prací byla zvláštní péče kladena na obnovu stáje. Restaurována byla napajedla, kamenné i omítkové části pilířů střední lodi. Obnoveny a doplněny byly drobné prvky jako například háky na postroje. Ačkoliv se dochovaly malé části původních stání, podařilo se sestavit vzorová stání historická. Ve východní části stáje byla nalezena původní valounová dlažba pravděpodobně z doby volského chléva.¹⁴⁹ Nakonec se rehabilitace konírny povedla,

¹⁴⁶ HOLEČEK J., MRÁZEK J., Obnovené objekty, str. 38

¹⁴⁷ HOLEČEK J., Obnova staveb areálu veltruského zámku po povodni 2002, str. 14

¹⁴⁸ HOLEČEK J., MRÁZEK J., Obnovené objekty, str. 39

¹⁴⁹ HOLEČEK J., MRÁZEK J., Obnovené objekty, str. 41

došlo k obnovení stájí, část půdy je určena k uskladnění sena. Součástí byla úprava přilehlé plochy zahrady a vybudování dřevěného oplocení pro výběh koní.

Další práce směřující k obnově poškozených památek byly restaurátorské práce sochařských děl v areálu státního zámku. Poškození jednotlivých soch, kamenných architektů a architektonických článků z kamene v areálu zámku a zámeckého parku bylo individuální a záviselo na míře a povaze zaplavení daného objektu. Určovalo to to, zda byl objekt vystaven přímým účinkům pohybu záplavové vody, dále výškou, do níž záplavová voda dosáhla, dobou, po kterou byl objekt negativním účinkům vystaven nebo zda byl vystaven pouze negativním vlivům vlhkosti v důsledku povodní zvýšené hladiny spodních vod. Jako názorný příklad lze uvést restaurování dvouramenného schodiště spojujícího severní průčelí zámku s čestným dvorem. Stav schodiště se sousoším Koněvodů a Psovodů byl už před povodněmi v roce 2002 ve velmi špatném stavu. Hlavními příčinami špatného stavu schodiště byl výběr nepříliš kvalitního pískovce a předchozí restaurátorské zásahy, kdy byly zvoleny materiály s nevhodnými fyzikálně-chemickými vlastnostmi (jednalo se například o menší propustnost). Ke zhoršení stavu schodiště samozřejmě negativně přispěla již několikrát zmíněná povodeň. Došlo tak k dlouhodobému zmáčení konstrukce schodiště záplavovou vodou. Postupně tedy docházelo k masivnímu odlučování starých modelačních doplňků od povrchu kamene. Navíc se místy objevovaly trhliny.¹⁵⁰ Po opadnutí vody byl povrch důkladně očištěn a byly odstraněny starší velkoplošné modelační doplňky, aby došlo k rychlejšímu snížení vlhkosti pískovce. V roce 2004 byla sousoší restaurována.

4.3 Edukační programy

V rámci projektu Schola naturalis - revitalizace zámku Veltrusy a centrum Evropské úmluvy o krajině bylo zřízeno edukační centrum, které od června roku 2015 nabízí edukační programy pro mateřské, základní a střední školy. Žáci si zde v zámeckém areálu mohou vybraná témata zažít na vlastní kůži. Detailní vývoj příprav k realizaci edukačních programů a projektů lze najít v již několikrát zmíněné kronice. Za další informace děkuji koordinátorce vzdělávacích projektů Bc. Anně Svobodové, která mi poskytla nejen další podklady k programům, ale především mě obohatila o její vlastní zkušenosti s touto činností (např. příprava programů, spolupráce se ZŠ Veltrusy aj.).

¹⁵⁰ ADAMEC V., Povodně a restaurování některých sochařských děl v areálu státního zámku ve Veltrusích, str. 19-20

Počáteční přípravy edukačních programů započaly v roce 2011, kdy došlo k navázání kontaktů s partnery projektů.¹⁵¹ O rok později vznikl vzdělávací portál s názvem Ostrov poznání.¹⁵² Tentýž rok došlo k zahájení projektu „Vzdělávací role Národního památkového ústavu: edukace jako klíčový nástroj zkvalitnění péče o kulturní dědictví ČR“ (též pod názvem Památky nás baví). Hlavním cílem projektu je aplikovaný výzkum a vývoj. *„Výsledky projektu přispívají k vytvoření systému vzdělávacích programů v oblasti nemovitého a movitého kulturního dědictví, včetně historických sídel, kulturní krajiny a archeologických památek a od roku 2012 jsou využívány také na zámku Veltrusy, který se stal jedním ze sedmi regionálních edukačních center Národního památkového ústavu.“*¹⁵³ V roce 2013 došlo k intenzivní spolupráci s pedagogy Základní školy Veltrusy, kdy se zahájilo ověřování několika prvních edukačních programů. O rok později byl vytvořen vzdělávací program s názvem Zahrady a parky, který byl, v upravené podobě přenesen do Zahrad pod Pražským hradem a na zámek Libochovice.¹⁵⁴ Dne 13. 6. 2015 bylo poprvé veřejnosti otevřeno edukační centrum ve Veltrusech, které aktuálně nabízí 3 vzdělávací programy. Nyní bych v krátkosti jednotlivé vzdělávací programy představila.

Pro děti ve věku 5-8 let je určen hudební program nesoucí název „Víly a skřítkové ve veltruském parku“, který poukazuje na lidovou hudbu z dolního Povltaví a proslulé slavnosti ve veltruském parku, kam si Chotkové pravidelně zvali místní kapely a učitele. Hudební slavnosti totiž nejčastěji souvisely se zahájením či dokončením stavby jednotlivých objektů v parku. V rámci programu se děti seznámí s proslulými slavnostmi rodiny Chotků, parkovou architekturou a místní lidovou hudbou.

Druhý vzdělávací program „Zahrada a parky“ byl vytvořen a pilotně zrealizován v roce 2014¹⁵⁵ a je určen především pro děti ve věku 8-15 let, ale v upravené podobě lze aplikovat i na studenty středních škol. Projekt se zaměřuje na historii zámeckých zahrad a parků obecně¹⁵⁶ i v kontextu Veltrus. Program propojuje část teoretickou (výklad kompozice

¹⁵¹ Mezi oficiální partnery patří například Česká zemědělská univerzita v Praze, město Veltrusy aj. Spolupráce byla také započata například s Ekologickým centrem Kralupy nad Vltavou či Městským muzeem Kralupy nad Vltavou.

¹⁵² Dostupné z: <<http://ostrovpoznani.cz/>>

¹⁵³ SVOBODOVÁ A., Edukační centrum Schola naturalis, str. 124

¹⁵⁴ Tamtéž, str. 127

¹⁵⁵ Tamtéž, str. 127

¹⁵⁶ Jak již bylo zmíněno, program byl přenesen i do Zahrad pod Pražským hradem a na zámek Libochovice

parku) a praktickou. V závěrečné části programu žáci uplatňují svojí kreativitu, jelikož si ve skupinkách tvoří vlastní návrh zahrady a parku.

Další edukační program, který Veltrusy nabízejí, je výtvarná dílna „Okrasný statek Veltrusy“. Tento program není věkově vymezen, ale je vhodný spíše pro rodiny s dětmi, přesto je hojně využíván školními třídami. V rámci výtvarného programu se účastníci seznámí s krajinnými proměnami zámeckého areálu, kde je kladen důraz na koncepci tzv. okrasného statku. Po teoretické části následuje výtvarná dílna v plenéru. Program poukazuje také na výtvarnou tvorbu grafika, kreslíře, ilustrátora a především veltruského rodáka Ladislava Čepeláka,¹⁵⁷ který ve veltruském parku s oblibou tvořil. Vzdělávací program „Baroko nejen na oko“ je určen pro žáky 2. stupně základních škol a studenty středních škol. Účastníci programu se dozví, že baroko lze nejen vidět, ale i slyšet či hmatat.

Edukační centrum má momentálně mnoho dalších vzdělávacích programů, které jsou v přípravné fázi. Jedná se například o povodňový program pro studenty středních škol, který však nenašel vhodný pedagogický cíl a tematické vymezení.

¹⁵⁷ ŠPECINGER O., Veltrusy - perla dolního Povltaví, str. 100

5 Závěr

Ve své bakalářské práci jsem se snažila propojit minulost a současnost veltruského zámku pomocí historických pramenů a literatury. Vycházela jsem z osobní znalosti zdejší oblasti. Veltruské panství zůstalo v majetku rodu Chotků téměř dvě stě padesát let. Během tohoto období došlo k rozkvětu i úpadku panství. Po válce byl zámecký areál prohlášen za státní kulturní majetek. Následovaly nezbytné opravy, ovšem zásadní stavební oprava proběhla na přelomu 80. a 90. let 20. století. Areál zámku byl v létě roku 2002 zásadně poškozen silnými záplavami, které svým rozsahem výrazně převýšily takzvanou stoletou vodu. Od té doby probíhá revitalizace celého areálu. Hlavní prioritou pro areál veltruského zámku je uchování a rehabilitace všech jeho památkových hodnot.

Nová instalace v severozápadním zámeckém křídlem s názvem „Aristokracie: začátek konce“ je věnovaná právě posledním dvěma majitelům veltruského zámku. Návštěvníci se seznámí se šlechtickým prostředím, rolí šlechty ve státní správě nebo jejím životním stylem. Instalace je zařízena v sedmi pokojích. Jako první je Zelený pokoj, který sloužil jako hostinský pokoj a dnes je v něm instalován salón hraběte Arnošta Chotka. Následně se prochází Žlutým pokojem, jakýmsi předpokojem se vstupem na terasu vedoucí k hlavní zámecké budově. Dále už se vstupuje do bytu Karla a Livie Chotkových. Jídelna a ložnice je instalována v původní lokaci, ovšem počet nábytku podle inventáře zde umístěného byl přiměřeně redukován kvůli návštěvnickému provozu. Zbývající tři místnosti sloužily jako toaletní pokoj, pracovna hraběte a salón hraběnky. Pro účely prohlídkového okruhu byla Caryho pracovna přemístěna vedle ložnice a zbývající dvě místnosti využity jako hostinské apartmány, které mají odkazovat na historické využití severozápadního křídla, ubytování hostů v letní sezóně a během honů. Tento prohlídkový okruh je zároveň nabízen jako edukační program využitelný pro všechny stupně škol. Program je samozřejmě upraven podle věkové kategorie, takže pro nejmenší děti vzdělávací program představí posledního majitele zámku jako hospodáře a lovce a s jeho chotí se žáci seznámí například pěstováním jejích oblíbených květin.

Všem na paměť zůstane srpen 2002, kdy areál zasáhla povodeň. Areál státního zámku Veltrusy opět ožil právě díky projektu Schola naturalis a díky různým akcím opět ožívají tradice, které se ve veltruském areálu po dlouhá léta dodržovaly. Během celého roku se v zámeckém areálu konají různé kulturní akce (např. vánoční koncert, slavnost růže aj.). V loňském roce se uskutečnila akce nesoucí název „Dožínky hraběte Chotka“. Tato akce je

založena na aktivní činnosti návštěvníků a navazuje na tradici, kdy se na zámku slavil konec sklizně na Ostrovském velkostatku. A tak lidé měli možnost si vyzkoušet pokosit obilí, vymlátit zrna cepem, pomlít na ručním mlýnku mouku, z té udělat placku a tu si upéct na kamnech.

Další aktivitu, kterou zámecký areál nabízí, je cykloprohlídka veltruským parkem, kterou jsem absolvovala. Jedná se o trochu netradiční prohlídkový okruh, který zámek Veltrusy umožňuje. Pokud návštěvníci nemají vlastní kolo, nemusí zoufat, neboť je možné si kolo půjčit. Během trasy, která je dlouhá přibližně 8 km, jsme se zastavili na 11 místech. Během prohlídky nám průvodce podal výklad nejen o historii parku, ale i samotného zámku. Samozřejmě jsme navštívili i jinak zamčené pavilony. Součástí programu je i prohlídka skleníků. Další novinkou, kterou zámek svým návštěvníkům poskytuje, je projížďka parkem koňským povozem, která opět navazuje na tradici projížďek po areálu, které se uskutečňovaly pro majitele panství. Pro návštěvníky, kteří se rozhodnou navštívit zámecký areál, byla vytvořena i mobilní geolokační hra „Ostrov pokladů“.¹⁵⁸

Každá památka by měla návštěvníkům poskytnout umělecké a další estetické zážitky, poučení i kultivovaný oddech. Lze napsat, že toto areál státního zámku Veltrusy svým návštěvníkům pomalu, ale jistě, nabízí.

¹⁵⁸ Tato hra je určena pro všechny návštěvníky zámeckého areálu. Během procházky hráči odkrývají indicie vedoucí k pokladu. Vzdělávací hra návštěvníky seznamuje s kulturně-historickými informacemi.

6 Seznam použitých informačních zdrojů

Archivní materiály

Archiv dějin umění AV ČR:

fond Zdeněk Wirth

Státní oblastní archiv (SOA) Litoměřice:

fond Rodinný archiv Clary-Aldringenů

Státní oblastní archiv (SOA) Praha:

fond Rodinný archiv (RA) Chotků

fond Velkostatek Veltrusy

Tištěné zdroje

ADAMEC, Vojtěch. *Povodně a restaurování některých sochařských děl v areálu státního zámku ve Veltrusích*. Zprávy památkové péče. 2008, č. 1, str. 19-20. ISSN 1210-5538.

BROŽOVSKÝ, Miroslav. *Veltrusy: zámek*. Praha: Památkový ústav středních Čech, 1998. ISBN 80-85094-62-2.

CERMAN, Ivo. *Chotkové: příběh úřednické šlechty*. Praha: NLN, 2008. ISBN 978-807106-977-5.

CERMAN, Ivo. Mezi Vídní a Veltrusy /Rudolf Chotek a jeho letní rezidence/ In: KILIÁN Jan, *Confluens I/2005. Sborník historických a vlastivědných prací z Mělnicka*. Mělník: Regionální muzeum Mělník. 2005, str. 92-98. ISBN 80-903453-2-8.

CERMAN, Ivo. *Patriotický park Veltrusy: každodenní život a myšlenkové poselství*. ZPP. 2013, č. 4, str. 283–288. ISSN 1210-5538.

DOLEJŠÍ, Josef. *Alchymistické zahrady Čech*. Beroun: MH Beroun, 2002. ISBN 80-903023-8-6.

GLASSHEIM, Eagle. *Urození nacionalisté: česká šlechta a národnostní otázka v 1. pol. 20. stol.* Praha: Garamond, 2012. ISBN 978-80-7407-140-9.

HÁJKOVÁ, Eva. *Zámek Veltrusy a povodeň 2002*. ZPP. 2008, č. 1, str. 3–4. ISSN 1210-5538.

HAVLÍN, Otokar. *Květen 1945 na Kralupsku*. Kralupy nad Vltavou: Dům osvěty, 1960. ISBN neuvedeno.

HOLEČEK, Jan. *Obnova staveb areálu veltruského zámku po povodni 2002*. ZPP. 2008, č. 1, str. 10–16. ISSN 1210-5538.

HORYNA, Mojmír. *Veltrusy, státní zámek*. Stavebně historický průzkum, Praha 1979.

KETTNEROVÁ, Olga. *Veltruský zámecký park - historie a pět let po povodni*. ZPP. 2008, č. 1, str. 17–18. ISSN 1210-5538.

KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. VIII. díl. Praha: Libri, 2011. ISBN 978-80-7277-410-4.

KUTHAN, Jiří. *Aristokratická sídla období klasicismu*. Praha: Akropolis, 1999. ISBN 80-85770-81-4.

LENCOVÁ, Jaroslava. Veltruské veduty Jana Ranzmayera ze sbírky Ústavu dějin umění AV ČR. In: HALATA Martin, *Umění. Časopis Ústavu dějin umění Akademie věd České republiky*. Praha: Ústav dějin umění Akademie věd České republiky. 1998, č. 6, str. 565-571. ISSN 0049-5123.

LUKÁŠOVÁ, Eva. *Zámek Veltrusy - historický interiér jako neobyčejná cesta do minulosti. Ke koncepci zpřístupnění historických interiérů choťkovského zámku ve Veltrusích*. ZPP. 2008, č. 1, str. 26-30. ISSN 1210-5538.

MARTINCOVÁ Dagmar, *Nástin problematiky restaurování na státním zámku Veltrusy*. ZPP 2008, č. 1, str. 21–25. ISSN 1210-5538.

MICHEILFEIT, Dušan. *Kronika Schola naturalis - Projekt revitalizace zámku Veltrusy a centrum Evropské úmluvy o krajině*. Praha: Národní památkový ústav, 2015. ISBN 978-80-7415-110-1.

MLÁZOVSKÝ V., *Zámek Veltrusy, Laudonův pavilon - havarijní zajištění základové spáry po povodni v srpnu 2002*. Architektonická studie. 2003

MORÁVKOVÁ, Marie. *Veltrusy*. Praha, Libice nad Cidlinou: Památkový ústav středních Čech v Praze Vega L, 1993. ISBN 80-85094-30-4.

MRÁZEK, Jiří. *Charakteristika koncepce celkové rehabilitace a obnovy areálu ve Veltrusích*. ZPP. 2008, č. 1, str. 8-9. ISSN 1210-5538.

PROFOUS ANTONÍN, SVOBODA JAN. *Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny*. Praha: Československá akademie věd, 1957.

RACEK, Jan. Veltruský zámecký areál, místo kratochvíle a zábavy. In: FURSTOVÁ Jaroslava, *Vlastivědný sborník Kralupska*. Kralupy nad Vltavou: Městské muzeum Kralupy nad Vltavou. 1994. str. 34- 46. ISSN neuvedeno.

RIEGER, Zdeněk. *Zámek Veltrusy – problematika statického zajištění a obnovy po povodni v srpnu 2002*. ZPP. 2008, č. 1, str. 5- 7. ISSN 1210-5538.

RUTLE, Miroslav. *Veltrusy a Chotkův park*. Zlatá Praha. 1884, č. 1, str. 11-12.

SEDLÁČEK AUGUST. *Místopisný slovník historický království českého*. Praha: Argo, 1998. ISBN 80-7203-099-X.

SOMMER, Jan. *Dílčí poznatky o vzniku a stavebních úpravách zámku ve Veltrusích*. Průzkumy památek. 2002, č. 1, str. 135-142. ISSN 1212-1487.

ŠPECINGER, Otakar. Hudba na zámku Veltrusy. In: RACEK Jan, *Vlastivědný sborník Kralupska*. Kralupy nad Vltavou: Městské muzeum Kralupy nad Vltavou. 2011. str. 25-31. ISSN 1213-5089.

ŠPECINGER, Otakar. Chotkové z Chotkova a Vojnína. In: RACEK Jan, *Vlastivědný sborník Kralupska*. Kralupy nad Vltavou: Městské muzeum Kralupy nad Vltavou. 2004. str. 40-49. ISSN 1213-5089.

ŠPECINGER, Otakar. *Nacistický Lebensborn v Čechách*. Přísně tajné!. 2002, č. 4, str. 37-40. ISSN 1212-7620.

ŠPECINGER, Otakar. Průmyslová výstava ve Veltrusích. In: TYWONIAK Jiří, *Středočeský sborník historický*. Praha: Státní oblastní archiv v Praze ve spolupráci s okresními archivy Středočeského kraje. 1981. str. 83-98. ISSN 0585-4172.

ŠPECINGER, Otakar. Velkostatek Veltrusy. In: RACEK Jan, *Vlastivědný sborník Kralupska*. Kralupy nad Vltavou: Městské muzeum Kralupy nad Vltavou. 2004. str. 60-75. ISSN 1213-5089.

ŠPECINGER, Otakar. *Veltrusy - perla dolního Povltaví*. Praha: Libertas, 2003. ISBN 80-239-0736-0.

VLČEK, Pavel. *Ilustrovaná encyklopedie českých zámků*. Praha: Libri, 2001. ISBN 80-7277-028-4.

WENIG, Adolf. *Veltrusy, park a zámek*. Praha: Topič, 1917.

WENIG, Jan. *Veltruský park*. Hlas národa. 1901.

ZAHRADNÍK, Pavel. *O vzniku zámku ve Veltrusích*. Průzkumy památek. 2001, č. 2, str. 85-96. ISSN 1212-1487.

Internetové zdroje

<http://archivnimapy.cuzk.cz/>

<http://cms.flu.cas.cz/cz.html>

<https://www.npu.cz/cs>

<http://stare.pohlednice.sweb.cz/>

<http://www.veltrusy.net/>

<https://www.zamek-veltrusy.cz/cs>

7 Seznam příloh

Příloha č. 1: Pohled na zámek ze zámecké zahrady.

Zdroj: <https://www.zamek-veltrusy.cz/cs/fotogalerie/6272-zamek>

Příloha č. 2: Půdorys zámku.

Zdroj: VLČEK, P., Ilustrovaná encyklopedie českých zámků. Praha 2001, str. 492.

Příloha č. 3: Václav Antonín Chotek.

Zdroj: Státní zámek Veltrusy.

Příloha č. 4: Rudolf Chotek.

Zdroj: SZ Veltrusy.

Příloha č. 5: Jan Rudolf Chotek.

Zdroj: SZ Veltrusy.

Příloha č. 6: Děti Jindřicha Chotka (zleva): Ferdinand, Arnošt, Emerich, Rudolf a Karolina.

Zdroj: SOA Praha, RA Chotků, inv. č. 3581.

Příloha č. 7: Domovský list z roku 1920 obsahující tvrzení, že Arnošt Chotek je příslušníkem obce Veltrusy od svého narození.

Zdroj: SOA Praha, RA Chotků, inv. č. 2770.

Příloha č. 8: Cary (Karel) Chotek jako student soukromého gymnázia ve Feldkirch (r. 1905).

Zdroj: SOA Praha, RA Chotků, inv. č. 3422.

Příloha č. 9: Fotografie ze svatby Karla a Livie Chotkových společně se svými rodiči v Zavaru.

Zdroj: SOA Praha, RA Chotků, inv. č. 3400.

Příloha č. 10: Mapa veltruského areálu podle Ignáce Schmidta (vydal Johann Renard), po roce 1810, kolorováno před 1835.

Zdroj: Archiv dějin umění AV ČR, fond Zdeněk Wirth, sig. W-D-XI/2005.

Příloha č. 11: Podoba domu zahradníka a zčásti oranžerie, kterou zachytil učitel kreslení Jan Ranzmayer (datace kolem roku 1863).

Zdroj: LENCOVÁ J., Veltruské veduty Jana Ranzmayera ze sbírky Ústavu dějin umění AV ČR. In Umění. Časopis Ústavu dějin umění Akademie věd České republiky. Praha 1998, str. 569.

Příloha č. 12: Stará pohlednice veltruského parku z roku 1906.

Zdroj: <http://stare.pohlednice.sweb.cz/V33-1906.jpg>

Příloha č. 13 : Fotografie z výletu básníka Jaroslava Vrchlického s rodinou a přáteli před dnes již zaniklou salaší.

Zdroj: http://www.veltrusy.net/salas-ovcinek/cs_CZ-67969.html

Příloha č. 14: Fotografie Červeného mlýna v době Protektorátu.

Zdroj: ŠPECINGER O., Nacistický Lebensborn v Čechách. In Přísně tajné! 2002, str. 40.

Příloha č. 15: Letecký snímek na veltruský areál v době povodní v srpnu 2002.

Zdroj: Fotoarchiv NPÚ- ÚOP středních Čech.

Příloha č. 16: Laudonův pavilon po povodni roku 2002.

Zdroj: Fotoarchiv NPÚ - ÚOP středních Čech.

Příloha č. 17: Holandský selský dům před a po rekonstrukci.

Zdroj: HOLEČEK J., MRÁZEK J., Obnovené objekty. In Kronika Schola naturalis 2015, str. 44.

Příloha č. 18: Zelený pokoj - salón Arnošta Chotka.

Zdroj: SZ Veltrusy.

Příloha č. 19: Jídelna.

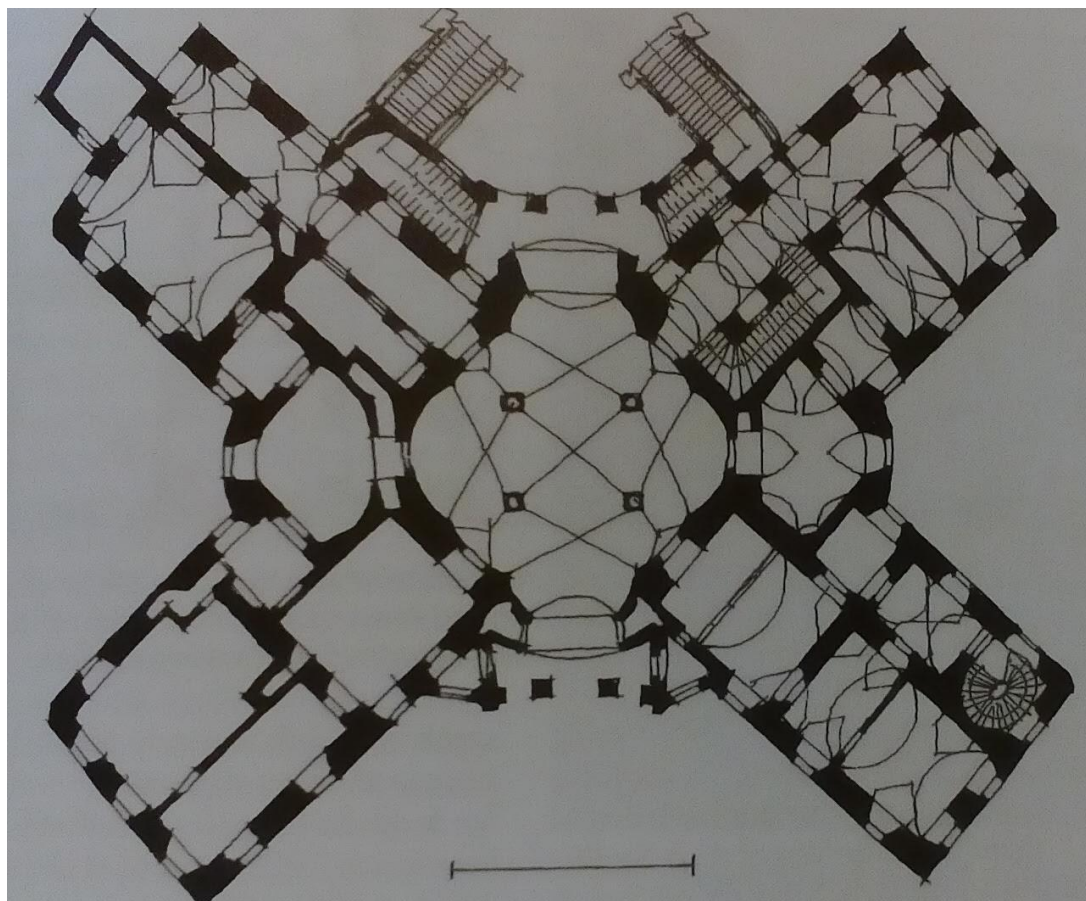
Zdroj: SZ Veltrusy.

8 Obrazové přílohy

Příloha č. 1: Pohled na zámek ze zámecké zahrady

Příloha č. 2: Půdorys zámku

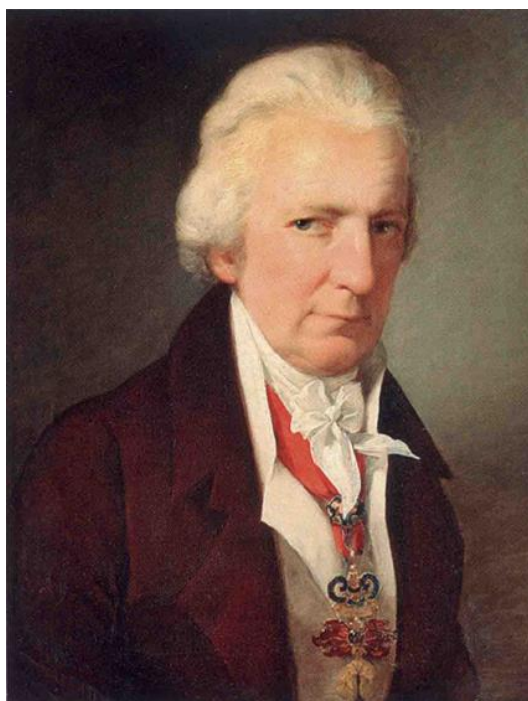
Příloha č. 3: Václav Antonín Chotek

Příloha č. 4: Rudolf Chotek

Příloha č. 5: Jan Rudolf Chotek

Příloha č. 6: Děti Jindřicha Chotka (zleva): Ferdinand, Arnošt, Emerich, Rudolf a Karolina

Příloha č. 7: Domovský list z roku 1920 obsahující tvrzení, že Arnošt Chotek je příslušníkem obce Veltrusy od svého narození

Číslo: 296 Země: Pochy
Politický okres: Kralupy '61

LIST DOMOVSKÝ

Učesto obec: Veltrusy
pobývá, že: Chotek

charakter: majitel nemovitosti
věk: 18 3/4
stav: svobodný

má u této obce právo domovské
Veltrusy dne 17. prosince 1920

Každá vkladní kniha, kterou se list domovský vydá:
Arnošt Chotek
Jméno obce:
Kubel: Starosta Jan
Blažek: Starosta Jan

Dělní správa politická
Veltrusy dne 22. října 1920

Starosta Jan
Starosta Jan

Příloha č. 8: Cary (Karel) Chotek jako student soukromého gymnázia ve Feldkirch (r. 1905)

Příloha č. 9: Fotografie ze svatby Karla a Livie Chotkových společně se svými rodiči v Zavaru

Příloha č. 10: Mapa veltruského areálu podle Ignáce Schmidta (vydal Johann Renard), po roce 1810, kolorováno před 1835

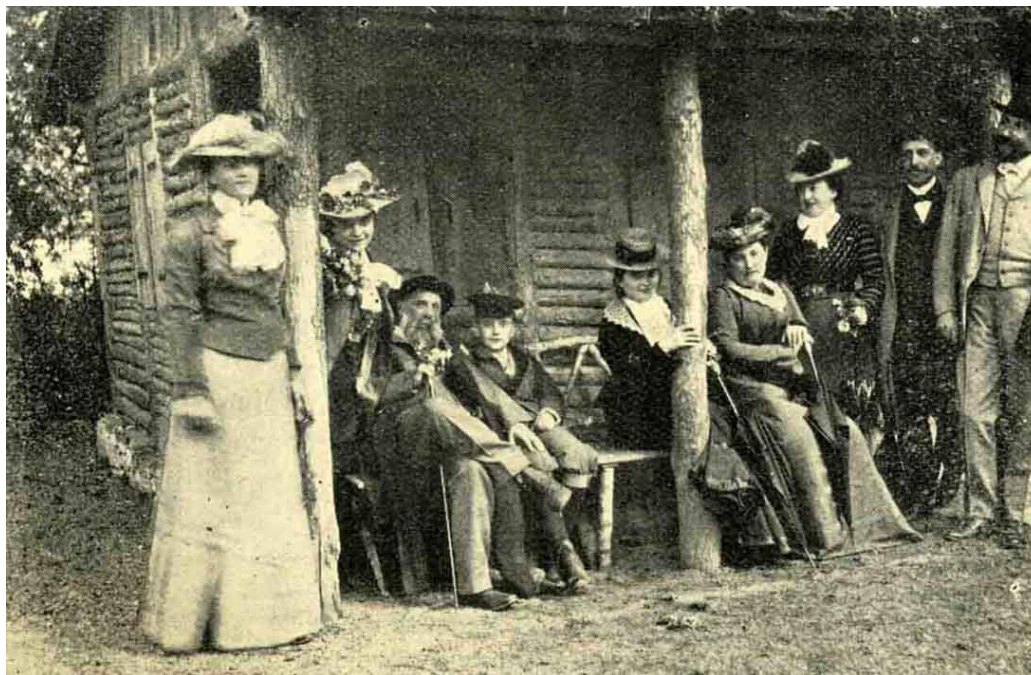
Příloha č. 11: Podoba domu zahradníka a zčásti oranžerie, kterou zachytil učitel kreslení Jan Ranzmayer (datace kolem roku 1863)

Příloha č. 12: Stará pohlednice veltruského parku z roku 1906

Příloha č. 13: Fotografie z výletu básníka Jaroslava Vrchlického s rodinou a přáteli před dnes již zaniklou salaší

Příloha č. 14: Fotografie Červeného mlýna v době Protektorátu

Příloha č. 15: Letecký snímek na veltruský areál v době povodní v srpnu 2002

Příloha č. 16: Laudonův pavilon po povodni roku 2002

Příloha č. 17: Holandský selský dům před a po rekonstrukci

Příloha č. 18: Zelený pokoj - salón Arnošta Chotka

Příloha č. 19: Jídelna

